СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

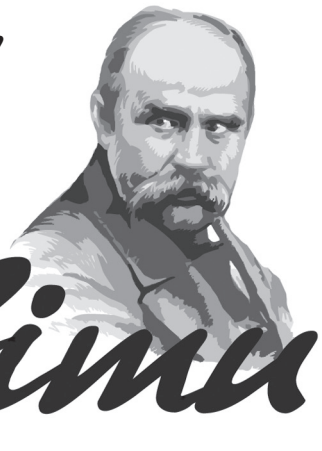

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **20 (1124), 20–26 травня 2021**

Не дуріте дітей ваших...

Георгій ФІЛІППЧУК

“Неможливість наситити хіть до багатства та нехтування усім іншим задля наживи занапастили олігархію”.
Платон “Держава”

Український етер переповнений усякою всячиною. Часто навіть набачені стають ошуканими безустанним словоблуддям, намагаючись віднайти хоча б напівправду. Ситуація доволі жорстока до людини, народу, держави. Справді, в цьому інформаційному лабіринті, “вміло” вибудуваному олігархами, важко знайти шлях до істини. Щоби відшукати дорогу чеснішу, без облуди, слід щомиті відокремлювати зерна від полови, бо брехня, немов іржа, що роз’їдає душу. Та чи варто сподіватися на інше, коли антисистема формує “соціокультурний” простір напівправди й напівосвіченості суспільства? Сильні світу сього потребують такого людського “капіталу”, який гарантуватиме зиск, прибуток (наживу) при домінуючій психології “мовчазного раба”. Нинішній стан є небажаним і небезпечним в умовах військової агресії Росії. Україні, окрім мілітарної сили та міжнародної підтримки, конче необхідна суспільна єдність і злагода. Як досягнути поставленої цілі, коли олігархічні “верхи” давно відцуралися народу, протиставивши свої інтереси? Усе виглядає за народною поговіркою: *“Бідне на сорочку старається, а багатий і кожуха цурається”.* Очевидно, для українців такий характер відносин не новизна. Уже було тоді, в умовах бездержавності. Але протиприродно, що зараз подібну модель, згубну для людини і народу, олігархат намагається всіма неправдами увіковічити.

Європейські країни позбавилися цієї чуми і відкрили шлях для розвитку. У нас ця пошесть стала причиною не лише соціального зубожіння, економічної стагнації, правового свавілля, але смію стверджувати, що політика олігархів є однією з головних причин війни, трагедії українського народу. І допоки ця страшна виразка буде на українському тілі, жодне питання в Україні справедливо не вирішуватиметься. Безпека, економіка, культура, освіта, наука, соціальний захист, екологія перебуватимуть у занепаді. Якщо майбутній закон “Про олігархів” передбачатиме їх легітимізацію і модернізацію, а не політичне, правове, економічне, ментальне знищення цього страшного витвору часів Незалежності, то на перспективу слід очікувати драматичних подій. Маємо визнати, що цей недружній до народу олігархічний клан став на перешкоді (як смертоносний тромб) національному поступу. Україна при їх владарюванні втрачає духовний, політичний, економічний суверенітет, не стаючи УКРАЇНСЬКОЮ. Держава не здатна бути єдиною, коли ***“Той мурує, той руйнує, / Той неситим оком/ За край світа зазирає…”***

Урешті-решт уся світова історія засвідчує, що біди настають тоді, коли фетиш користі верховодить над національними інтересами і благами. У країнах, де людина не є найвищою цінністю, державний лад наділений властивостями не демократії, а олігархократії. Тут панують інші мотивації, цілі, смаки й почуття, при владі знаходяться (як правило) поводирі, що відповідають таким критеріям. У своєму мудрому і сміливому трактаті “Держава” давньогрецький філософ Платон писав: коли “в державі шанують багатство й багатіїв, то починають менше цінувати доброчесність чеснотливих людей. Вимірюючи все грішми, вони запроваджують закон, що є основою й нормою олігархічного устрою, закон про встановлення майнового цензу: чим більша олігархія, тим вищий ценз, чим вона менша – тим ценз нижчий. Ті, у кого немає майнового цензу, до влади не допускаються. Такий державний устрій здійснюється або насильно, зі зброєю в руках, або за допомогою залякування згори... Держава такого типу, без сумніву, не може бути єдиною”.

Сучасно. Нібито Платон писав про день сьогоднішній, а не майже 2400 років тому. Ці вади переслідують людство безперервно. Особливо чутливими є вони для України. Прояви нещасть, що несе олігархія, спостерігаються в усі роки Незалежності. А коли народ не витримував крайнощів, тоді повставав Майданами, залишаючись опісля розчарованим. Олігархічні метастази ще більше проникають у національний організм. Водночас приходить усвідомлення про єдиний вихід – нація, громадянське суспільство мусить зламати становий хребет олігархату, без чого немислимою є наша перемога над московським агресором. Адже саме в цьому кублі виплоджуються зрадники, колаборанти, сепаратисти, “українновбивці”. Сформована кастовість суспільства, “ринковість” освіти і культури, зубожілість населення, ігнорування національним інтелектуальним потенціалом, який масово емігрує за кордон, втрата конкурентоспроможності, перетворення країни в сировинний придаток – неукраїнський шлях. Можна до безкінечності продовжувати загальносуспільні дискусії про “реформи”, але справу не зрушити, оскільки політику, економіку, банки, інформаційний простір заполонили ті, що сприймають Україну лише географічно, а не як духовну цінність. Нарешті, олігархат як чужинський десант увійшов через вікна в Церкву і наші святині, підкупом та обманом заставляючи молитися чужим богам.

За таких обставин молитва-звернення “В єдності сила народу, / Боже, нам єдність подай” не стає сенсом нашої буденної реальності, як би зворушливо не звучав у наших храмах цей молитовний спів. Суспільство розділене, воно годується патерналізмом і несправедливістю. Реальність, що загрожує національній безпеці, зобов’язує найвищу владу (достатньо олігархізовану) приймати нагальні рішення щодо ліквідації цієї демонізованої касти глитаїв-чужинців. Правителям, які, імітуючи боротьбу з олігархами, пробуючи завести їх у косметичний салон, нагадую Шевченкове Слово ***“Не дуріте дітей ваших…”.***

Бо інформація, яка виливалася на людську голову за останній тиждень, – про державну зраду, розкрадання природних ресурсів, діяльність ворожої резидентури, що працює легально на Росію, – вимагає адекватних дій.

Озвучені дані про стратегічні об’єкти, зокрема обленерго (навіть не за півціни поцуплених у народу), знаходяться в руках Коломойських, Суркісів, Ахметових, Льовочкіних, російських нуворишів Григоришиних, Бабакових та інших зайд, що **“Латану свитину…/ З шкурою знімають”.**

Згадую сказане Дмитром Донцовим у праці “Дух нашої давнини”, перевиданій нещодавно “Просвітою” в серії “Бібліотека Українського Воїна”. Він пише нібито для днів сьогоднішніх: “З трьох складників держави, причин кожночасового в Україні її занепаду треба шукати не в “землі” (її багатство, географічне положення), ні в “народі” (його свідомість, задоволення його інтересів, добробут), лише в третім, в найважнішім складнику — **провідній верстві”**.

Без сумніву, занепад в Україні відбувається не через вину цієї Богом даної народу землі, а передусім через моральний розклад “правлячої касти”. Бо як сказано в пророцьких книгах Старого Заповіту: “Численні пастирі попсували і потоптали мій уділ, Мій уділ вони обернули на голу пустиню!”. Знаймо, що “**слабка еліта – слабка держава**”. А слабкою “провідна верства” є тому, що вона сприймає здебільшого Україну лише як місце для “заробітку” неправедних статків, підмінюючи національну *справу* на “неукраїнську *страву*”.

Пріоритетним завданням часу є творення “правлячої верстви”, яка б воліла, щоби ***“НАД ДІТЬМИ КОЗАЦЬКИМИ ПОГАНЦІ НЕ ПАНУВАЛИ”.*** Зробити це (як і повну народну деолігархізацію) здатен тільки свідомий і гідний Народ. Але такі “люди не народжуються, а виховуються”. Тому Україна постане лише Боротьбою та Працею Народу, утвердивши на своїй землі Вищу Справедливість, незаглушену московською блекотою і звироднілою, антинародною олігархічно-владною системою. ***“А Тебе благаєм: / Поможи нам, ізбави нас / Вражої наруги”.*** Вірмо у Вище, у власні сили і нездоланність Правди!

ЮРІЙ МИХАЛЬЧИШИН

2

ІРИНА ФАРІОН

4

СИДІР КІРАЛЬ

8–9

АНАТОЛІЙ МАТВІЙЧУК

10

ЛАРИСА МОРОЗ

14

“Незабутнє світло цих душ додає Україні сили”.

Архітектори ГУЛАГу: сталінські кати, чиї злочини прикрила війна

Юрій МИХАЛЬЧИШИН

Наймасштабніші в новітній історії масові репресії, організовані сталінськими органами держбезпеки в 1930–1940-ві роки, стали найзухвалішим масовим злочином, який цинічним чином реабілітували Черчилль і Рузвельт, уклавши спілку зі Сталіном, та заплющивши очі на людиноненависницьку природу його режиму. Терор, відповідальність за який прикрили “боротьбою проти фашизму”, досі лишається юридично не визнаним актом геноциду, а його організатори й виконавці... реабілітовані в добу хрущовського відлиги, як... “жертви сталінських репресій”! Сотні тисяч безіменних могил невинно репресованих прикрили горами трупів, нагромадженими від Сталінграда до Берліна кілька років опісля, так, наче нічого й не відбувалося.

Починаючи з 1934 р., коли в реорганізованому НКВС з’явилося Головне управління виправно-трудових таборів, трудових поселень і місць позбавлення волі – ГУЛАГ, філіали цього пекла на землі ніколи не стояли порожніми. Динаміка наповнення невинними людьми бараків за колючим дротом виглядала приблизно наступним чином:

1934 рік – 510000 осіб
1935 рік – 965000 осіб
1936 рік – 1300000 осіб
1937 рік – 1200000 осіб
1938 рік – 1800000 осіб
1939 рік – 1600000 осіб

У роки війни, коли сталіни, молотови, кагановичі та берії тремтіли за власні шкури, довелося в авральному темпі “розвантажувати” концентраційні табори ГУЛАГу, гарячково вишукуючи резерви для фронтів, що тріщали по швах. Починаючи з 1948 року до самої смерті Сталіна, населення Архіпелагу ГУЛАГ не скорочувалось нижче позначки у мільйон ув’язнених завдяки стійкому притоку полонених бандерівців із Західної України, “лісових братів” з Литви, Латвії та Естонії, виловлених чекістами “власівців”, колишніх радянських військовополонених та їх депортованих родичів. Працею в’язнів ГУЛАГу було збудовано Біломорсько-Балтійський канал імені Сталіна, канали Москва – Волга та Волга – Дон, Норільський гірничо-металургійний комбінат та металургійний комбінат у Нижньому Тагілі, надсекретні закриті ядерні комплекси Челябінськ-40 та Арзамас-16, кілька гідроелектростанцій, тисячі кілометрів залізничних шляхів в нікуди (Трансполярна магістраль) та кілька міст – Комсомольськ-на-Амурі, Воркута, Молотовськ, Находка тощо. Однак нормальних, придатних для використання автомобілістами шосейних шляхів на всій колосальній території, оповитій колючим дротом концтаборів ГУЛАГу, павутиною страху, терору та примусової праці мільйонів невинних, не було як тоді, так і нині. Мабуть, вже і не буде.

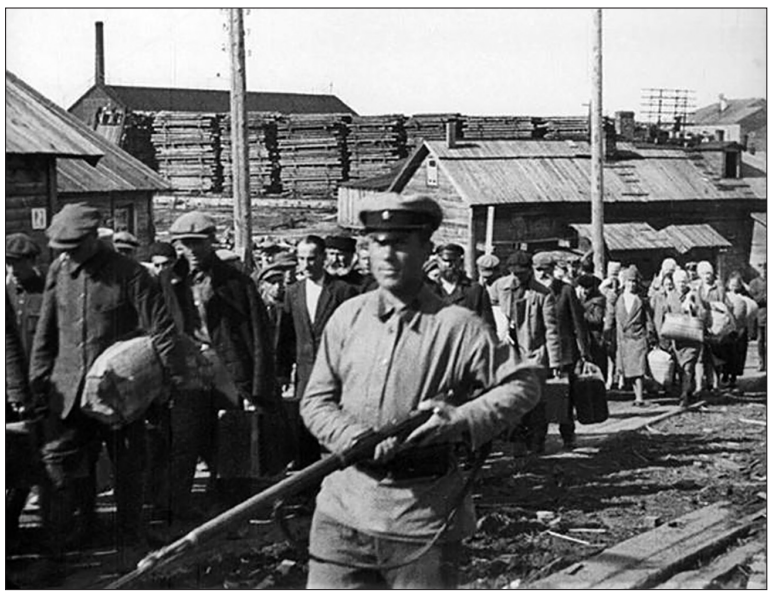

Ареопаг гулагівських мудреців в апофеозі розгулу масового терору та безперервної роботи конвеєру смерті включав добірну обойму представників кримінальної інтербригади садистів і убивць: Федір Ейхманс (1897 – 1938), Лазар Коган (1889 – 1939), Матвій Берман (1898 – 1939), Ізраїль Плінер (1896 – 1939). Отже, трохи деталей про очільників ГУЛАГу.

Федір Ейхманс народився в Курляндії, отримав політехнічну освіту в Ризі, в роки Першої світової війни – на фронті в дивізії Латиських стрільців, з 1917 року – в Петроградській ЧК, відтак – організовував диверсійно-терористичні та розвідувально-диверсійні операції під час кривавих і драматичних перипетій громадянської війни в Туркестані. Командиром і куратором Ейхманса був легендарний Гліб Бокій – українець, народжений в Тбілісі, інженер, член більшовицької партії з 1900 року, інтелектуал, містик, езотерик, фахівець з буддизму, учасник революції 1905 року, начальник Особливого відділу Туркестанського фронту у 1920 році (паралельно – повноважний представник ВЧК в Туркестані), незмінний член Колегії ВЧК, потім ОГПУ та НКВД, делегат партійних з’їздів, член Всесоюзного Виконавчого центрального комітету РСФСР та СРСР, керівник Спеціального (шифрувального) відділу ОГПУ та НКВД з 1921 року до розстрілу в 1938. Здобувши досвід боротьби з контрреволюційною діяльністю в Туркестані, Ейхманс займав посади в контррозвідувальних органах, а відтак у 1923 році отримав під керівництво перший ембріон майбутнього монстра ГУЛАГу – Соловецький табір особливого призначення. На цій посаді Ейхманс відзначився активною правозахисною діяльністю. А саме – за його клопотаннями було вдвічі скорочено термін ув’язнення, а через рік взагалі достроково звільнено засудженого до смертної кари лідера потужного одеського організованого злочинного угруповання Нафталі Френкеля. “Бригада” Френкеля в Одесі займалась контрабандою, спекуляцією, рекетом, шантажем, викраденнями, а в роки НЕПу під дахом одеських чекістів організувала потужну фінансово-товарну біржу. Ліквідація злочинного синдикату супроводжувалась заплутаним слідством і смертними вироками всім лідерам і активним учасникам, крім самого Френкеля. Його подальшій кар’єрі мав би позаздрити не один ідейний ленінець та будівничий соціалізму в одній, окремо взятій країні: керівник господарських підрозділів Соловецьких таборів, начальник будівництва Байкало-амурської магістралі, заступник начальника ГУЛАГу, генерал-майор НКВД, тричі кавалер ордена Леніна, помер своєю смертю в Москві у 1960 році. А тим часом, влаштувавши долю одеського мафіозі Френкеля, Ейхманс на короткий час залишає концтабірний фронт і у 1929 році ненадовго очолює відділ зовнішньої контррозвідки в центральному апараті ОГПУ, проте навесні 1930 року стає начальником ГУЛАГу, координуючи роботу таборів на Півночі, в Сибіру, Казахстані, на Далекому Сході та в Середній Азії. З 1932 року його забрав до себе в Москву у Спецвідділ Гліб Бокій, де Ейхманс займався шифрувальною справою та секретними операціями. Майор державної безпеки. Розстріляний у 1938 році. Реабілітований “за відсутністю складу злочину” в 1956 році.

Старший майор державної безпеки Лазар Коган народився у родині підприємця, що не стало на заваді формуванню вільнодумних поглядів та анархо-комуністичного життєлюбства: з 1909 року відбував довічну каторгу в Херсоні та Єлисаветграді за участь у збройних пограбуваннях, з 1918 року – батальйонний комісар в Червоній армії, начальник особливих відділів різних частин на Північному Кавказі, працював у контррозвідці ОГПУ, відтак у 1930 – 1932 роках очолював ГУЛАГ, потім перейшов на один службовий щабель нижче, керував будівництвом Біломорканалу та каналу Москва – Волга, де успішно та ефективно закопав в землю кілька десятків тисяч ув’язнених. Нагороджений орденами Леніна та Червоного прапора, розстріляний у 1939 році за вироком Військової колегії Верховного суду СРСР. Але сталінська законність торжествувала недовго – висококваліфікований спеціаліст з будівництва на кістках був реабілітований “за відсутністю складу злочину” в 1956 році.

Комісар державної безпеки 3-го рангу Матвій Берман (1898 – 1939) народився в Забайкаллі, вчився у військовому училищі, прапорщик, брав участь в подіях Жовтневого перевороту та громадянської війни, працював в органах ВЧК в Бурятії та Середній Азії, голова ОГПУ в Узбекистанській РСР, з приводу чого надихнувся настільки, що був тимчасово виключений з членів ВКП (б) за алкоголізм. З 1930 року – за-

Чорний день у червоній країні

Із книги есеїстики «Відкинуті і воскреслі»

Степан ПРОЦЮК

У Сандармосі було розстріляно 1111 осіб, із них 287 – відомі й видатні українці.

10 листопада 1937 року чекіст-комуніст Михаїл Матвєєв доповів заступнику начальника НКВД Ленінградської області про страту (способом розстрілу) 1111 засуджених. Капітан-росіянин, що закінчив два класи сільської школи в Новгородській губернії, якраз почав дряпатися догори своєю чекістською кар’єрою...

Нелюдськість тоталітарної машини не знала меж. В’язнів вивозили із Соловків, бо там було технічно неможливо знищити велику кількість людей. Їм, звісно, не повідомляли, що вже все вирішено, згідно із концепцією Сталіна про посилення класової боротьби, тобто про ліквідацію всіх, хто хоч якимось робом не був лояльним до радянської влади. Лояльність чекістами трактувалася довільно, за бажанням.

Спершу велику кількість в’язнів, серед яких був цвіт української культури і громадського життя, етапували морем, а потім – залізницею. Ізолятор Мєдвєжегорська був останнім місцем перед масовими розстрілами.

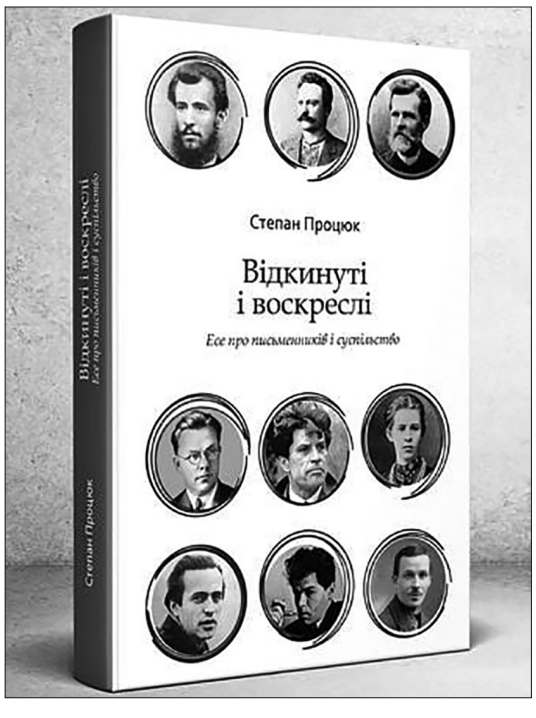

Матвєєв, зіткнувшись із першим опором, наказав роздягати усіх до білизни, зв’язувати руки і затикати кляпом рот. Смертників вантажили у кузови машин, накривали брезентом. Зверху сідали конвоїри.

Якщо на землі є пекло, то воно було тоді там.

Переважну більшість людей розстрілював Матвєєв, разом із помічником коменданта ленінградського НКВД Алафером, пускаючи кулю в голову тим, кого кидали на край величезних ям. Декого доводилося добивати залізною гирею. На допитах у 1939 році Матвєєв признався, що перед смертю частина знесилених в’язнів чинили опір. Хто із них боровся за життя до останньої секунди, ми вже, напевно, ніколи не дізнаємося...

Виконавець вироків Матвєєв існував аж до 1971 року, щоправда, спитим, із неконтрольованим тряcінням кінцівок (слово “руки” у цьому випадку недоречне).

Сьогодні на площі 10 гектарів урочища виявлено 236 розстрільних ям.

Урочище Сандармох, біля міста Мєдвєжегорська, у Карелії стало одним із найстрашніших місць, які змінили історію України і українського мистецтва. Микола Куліш, Микола Зеров, Лесь Курбас, Валер’ян Підмогильний, Павло Филипович, Мирослав Ірчан, Валер’ян Поліщук, Григорій Епік, сім’я Крушельницьких, Матвій Яворський, Сергій Грушевський... Неможливо перелічувати. Важко підібрати слова.

Сім’я Крушельницьких, до прикладу, приїхали будувати комуну (до речі, романтичний і по-своєму наївний поет Майк Йогансен так собі уявляв, ще до масових репресій, більшовицьку комуну: “Ти думаєш, що буде в комуні сумно? В суботу не буде церковного дзвону? // Ні, брате, під дзвонів червоні пеони додому з роботи підуть комунари!”) аж із Західної України.

Крушельницького запросив радянський уряд. Чекістам всюди ввижалися “українські буржуазні націоналісти”. Отже, немолодого Крушельницького, що зробив фатальну помилку із переїздом на, як казали галичани, Велику Україну, швидко заарештували. Спершу йому дали 10 років, а через кілька літ тюремних тортур (він усе сподівався, що помилка буде виправлена), 3 листопада у Сандормаху були розстріляні і він, і його сини, Остап та Богдан. Невдовзі була розстріляна їхня сестра, лікарка Володимира. Наївний мрійник Антін Крушельницький погубив себе і всю велику родину, давши запопастися у криваві та підступні більшовицькі лапи.

Розстріл родини Крушельницьких повинен повсякчас нагадувати українцям, який “мир” можливий із офіційною Росією, нащадками більшовицьких практик!

Мирослав Ірчан, письменник, галицький комуніст, у 1929 році повернувся з Канади, щоб поринути у будівництво омріяної за океаном україно-радянської комуни. Спершу жив у Харкові. Потім був заарештованим... Що думав Ірчан і такі, як він, перед смертю? Адже ніхто не міг їх

ступник начальника ГУЛАГу, з 1932 року – його очільник, начальник будівництва каналу Волга – Москва. Кавалер орденів Леніна, Червоного прапора, Червоної зірки, член Центрального виконавчого комітету СРСР та депутат Верховної Ради. Розстріляний за вироком Військової колегії Верховного суду СРСР, реабілітований “за відсутністю складу злочину” в 1957 році.

Дивізійний інтендант Ізраїль Плінер (1896 – 1939), на відміну від своїх колег, військово-чекістської сторінки життєпису не мав, працюючи на партійно-господарській ниві; після переведення в ОГПУ отримав посаду заступника начальника ГУЛАГу в 1935 році, і врешті-решт, начальника – в 1937, компенсуючи відсутність героїчних звершень адмініструванням планового тюремно-табірного господарства та депортацією непричетних до будь-чого антирадянського корейців з Далекого Сходу в Центральну Азію у 1937 році. Як провідний член єжовської команди, у належний час заарештований і розстріляний в 1939 році, традиційно реабілітований “за відсутністю складу злочину” в 1956 році.

Нагадаю, до смерті кривавого диктатора, прикладом якого надихаються в Кремлі, чоботи радянських окупантів, окрім поневолених українських земель, топтали Східну Пруссію, Польщу, Болгарію, Чехословаччину, Румунію, Угорщину, Югославію, Албанію, Східну Німеччину, Східну Австрію, Північну Корею. Тим часом вже тоді сталінська номенклатура хотіла більшого – Західну Німеччину, Австрію, Південну Корею, Північний Іран, Грецію, Трієст, Дарданелли і навіть колишню італійську колонію в Африці – Сомалі. Часи змінились, але пріоритети залишились незмінними. Від Лєніна – Сталіна до Путіна – Мєдвєдєва стратегічний курс на євразійську імперську інтеграцію залишається непорушним.

Якщо сьогодні ми їх не зупинимо – завтра вони знову відбудують для нас ГУЛАГ.

попередити, бо такого монстра, як СРСР сталінського взірця, народи не знали. Валер’ян Підмогильний, можливо, став би першим український нобеліантом з літератури, маючи справжній дар творця екзистенційної прози. Микола Зеров був інтелектуалом, яким мав би гордитися весь світ. П’єси Миколи Куліша потрясали людськими душами, як і витончений експериментальний театр Леся Курбаса.

Усі ці та інші українські таланти загинули у ямі Сандармоху від руки чекіста Матвєєва. Було знищене майже все українське мистецьке покоління. Ця втрата нанесла величезні вирви і язви національній ментальності. Ця страшна втрата покрила коростяними плямами українську душу.

Лише моторошні світляки блукали над урочищем, як серця мучеників, сповнені нелюдської скорботи за втратою всього найсвятішого, чим вони жили. Невідомо, скільки часу, під байдужими небесами чужинецьких земель, висів незримий зойк, що переріс у вічне оплакування страчених...

Лише їхні душі, у білих ризах праведників, літають зараз над українською землею. Незабутнє світло цих душ додає Україні сили.

Я з дитинства чув слово «Sürgün» – вигнання

18 травня – 77-мі роковини депортації кримськотатарського народу з рідної землі.

Рустем ХАЛІЛОВ

“Sürgün” (вигнання) – так кримські татари називають акт геноциду 1944 року, в результаті якого загинуло майже половина народу. Історія про депортацію є практично в кожній кримськотатарській родині, і в цей день я хочу розказати історію моєї бабусі Ніяр, яку вона розповідала мені змалку.

Халілова (Муждабаєва) Ніяр народилася 4 серпня 1926 року в с. Біюк К’аралез (зараз Красний Мак) Бахчисарайського району. Ось її історія:

– Батько працював конярем, мати – на фермі. Також в родині була сестра Левіза, яка працювала в бібліотеці, та брати Іззет і Шевкет.

Мого діда знищили комуністи, бо він був муллою.

Під час депортації мені було 17 років. До депортації в нашому селі жив швець Йосиф, то ми називали його кримськотатарським ім’ям Юсуф, аби уберегти від нацистів, які про цю таємницю так і не дізнались.

Коли до нашої оселі ввійшли троє озброєних радянських солдатів і дали 15 хвилин на збори, ми думали, що нас поведуть розстрілювати. Один із них напередодні приходив до нас і взяв на облік усіх членів родини, сказавши, що проводиться перепис населення. Мати тоді приготувала суп із локшиною, і він разом із нами його поїв.

Спочатку нас зібрали біля кладовища. Коли пішли за наступною групою, мій батько відправив племінника Джафера і мене в наш підвал. Джафер забрав звідти барана, а я залізла в наш дім крізь вікно, бо двері вже були забиті, і забрала патефон. Барана, якого привів Джафер, батько зарізав і роздав м’ясо присутнім.

Далі нас повезли до станції Біюк Сюрень. Ми трималися вкупі з родичами. Однак нас примусово розділили. Бабусю та дядькову сім’ю посадили в інший вагон і відправили в Голодний степ. Невдовзі моя бабуся померла там від голоду. А нас товарняками відвезли в Зінгату (район Янгіюля, Узбекистан).

Нас поселили в бараки понад каналом. Вода в каналі була каламутна, мов багно, нею поливали поля. Пити її можна було лише після того, як вона відстоїться. Багато хто хворів на тиф через таку воду. Захворіла і я. Була цілковита антисанітарія.

Ми жили як у таборі, в очеретяних бараках. Раніше там мешкали в’язні, потім це місце звільнили для нас. Було настільки тісно, що коли ти ліг, то повернутися на інший бік вже не виходило. Перший час ми харчувалися тим, що захопили з собою. Навколо були лише степ, бараки й ми. Ані душі з місцевого населення.

Щодня у нас виявляли 7-8 трупів. Іноді несила було їх закопувати, і траплялось таке, що їх з’їдали шакали.

Коли я захворіла, то подумала, що це туберкульоз. Ми разом із одним хлопцем, який теж захворів, поїхали до лікаря. Він мене оглянув і сказав, що це просто виснаження. Я мала якісь копійки і зрадівши, що у мене немає туберкульозу, купила собі морозиво. А хлопець, який поїхав зі мною, незабаром помер. У нього був туберкульоз.

Через кілька місяців ми змогли переїхати в місто Чирчик, який тоді ще виглядав як кишлак. Надійшов запит із Чирчикбуду – і ми вирушили на роботу.

Місцеві жителі ставилися до нас нормально. Конфліктів і сварок не виникало. Сестру і мене взяли на хімзавод. Запитали про освіту, я відповіла, що в Криму я навчалась у технікумі, але не встигла його закінчити. Тому мене зробили ученицею бухгалтера. Так я отримала роботу в одному з відділів управління заводом. Відділ був розміщений поза межами підприємства, інакше я не змогла б там працювати: кримським татарам не дозволяли заходити на територію хімзаводу.

Пам’ятаю, що на роботу я ходила в калошах, а на голові була мамина шаль.

Мій батько помер від голоду 5 травня 1945 року, не доживши до дня перемоги 4 дні.

До Криму ми повернулися в 1989-му, купили будинок в Сакському районі. Ми завжди хотіли перебратися в Бахчисарайський район, звідки і були родом, проте житло там тоді дуже дорого коштувало, а в батьківському домі жили інші люди, яких переселили до Криму після депортації...

...Бабуся Ніяр померла у 2017 році, окупація не дала змоги попрощатися із рідною людиною. Але родинна пам’ять, як і пам’ять народу, живе в нас самих.

Україна відзначає 150-річчя Василя Стефаника

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

У Києві, на сцені літнього театру “Мушля”, відбулося офіційне відкриття “Василь Стефаник: мистецький проєкт до 150-річчя від дня народження” за участі міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка та голови Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти Галини Григоренко. Відвідувачі події змогли ознайомитись з виставкою під відкритим небом “СтефаникOnline” та побачити театральний перформанс “Найліпше з мойого серця” створений на основі новел та листів письменника.

У театральному перформансі “Найліпше з мойого серця” сучасники, відомі актори та автори, посвоєму дивляться на постать письменника, надали власні фарби у слова Василя Стефаника та занурили глядачів у змальовані автором сцени тодішньої важкої реальності. Листи та новели читали: Оксана Забужко, Ірма Вітовська, Роман Ясіновський, Юрій Дяк. Виставу прикрасив музичний супровід капели Сергія Охрімчука (соло Оксана Нікітюк) та Струнний квартет у складі Віктора Іванова, Олександри Васильєвої, Катерини Супрун та Ольги Дріги. Режисерка-постановниця – Олена Савчук.

У Національному Центрі ім. Олександра Довженка відбувся перегляд фільму Леоніда Осики “Камінний хрест” (1968) та дискусія “Від Стефаника до Осики” за участі експертів кіно щодо художніх засобів фільму та сміливого експерименту з перекладу літературного тексту мовою кінематографу. В дискусії взяли участь Андрій Алфьоров, Сергій Тримбач, Ольга Брюховецька.

Крім того, у столичних театрах йдуть вистави за творами Василя Стефаника. Зокрема, у Театрі Франка показали “Morituri te salutant” – виставу Дмитра Богомазова за творами Стефаника. В основі сьогоднішньої версії — новели: “У корчмі”, “Сама саміська”, “Вечерня година”, “Святий вечір”, “Май”, “Сон”, “Сини”, “Гріх”, “У нас все свято”. У цих сюжетах, як у житті, постійно переплітаються трагічні і комічні ситуації.

На телеканалі “Еспресо” пройшла плідна дискусія “WorldWide Ukraine. Українська еміграція у короткій та тривалій перспективах” – у рамках телемарафону “Його слово. Актуальний Стефаник”.

Поговорити про сьогодення з огляду на творчість, погляди та ідеї Стефаника у студії зібралися провідні літературознавці й історики, політологи й філософи.

На початку XX століття в інтелектуальному середовищі розгорнулася дискусія щодо наслідків масової української еміграції за океан, до якої був залучений і Василь Стефаник. Стефаник розкрив тему від’їзду, втілену в долях окремих галичан-емігрантів, яку письменник виписав в образі Івана Дідуха, героя новели “Камінний хрест”.

Втім, із перспективи еміграція виявилась для українців неочевидним шансом, зокрема, зберегти власну національну ідентичність в умовах тоталітарної загрози. Світове українство створило потенціал для розвитку України і стало осередком збереження і модернізації нації.

Актриса Галина Стефанова

Про сприйняття еміграції тоді і тепер, тему еміграції у “короткій” і “довгій” перспективі, еміграції, як модернізації говорили: Роман Ващук, канадський дипломат українського походження, екс-посол Канади в Україні, Зенон Коваль, бельгійський дипломат українського походження у відставці, Оксана Забужко, письменниця, поетка, філософиня. Модераторкою заходу була Марія Гурська.

А напередодні офіційного старту ювілейних заходів у Національному музеї літератури України відбувся літературний форум, присвячений 150-річчю від дня народження всесвітнього відомого новеліста. Захід проходив у рамках музейного проєкту “Міжмузейні партнерства” за участі покутських літературно-меморіальних музеїв Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини, центру досліджень “Покутської трійці” Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Також учасниками форуму стали бібліотекарі київських шкіл, Державної бібліотеки України для юнацтва та Київської обласної бібліотеки для юнацтва.

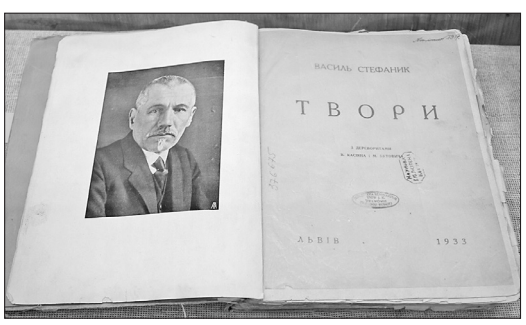

Крім цього, в цей день Національний музей літератури України відкрив для відвідувачів літературно-мистецьку виставку “Слова, що гримлять, як грім, і світять, як зорі...”. Літературний ряд демонструє унікальні прижиттєві видання збірок В. Стефаника: першовидання збірки “Синя книжечка”, а також наступні перевидання, збірки “Моє слово”, “Дорога”, “Камінний хрест”, а також переклади його творів на ряд європейських мов. Образотворчий ряд представлений графічними роботами відомих майстрів – Івана Остафійчука, Григорія Якутовича, Василя Касіяна.

Національний банк України з 12 травня 2021 року вводить в обіг пам’ятну монету з нейзильберу номіналом 2 гривні із зображенням відомого прикарпатського письменника Василя Стефаника. Пам’ятна монета присвячена 150-річчю від дня народження талановитого українського письменника-новатора, неперевершеного майстра експресіоністичної новели, поета, громадського діяча та політика.

Відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України плану заходів, розробленого Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти і Міністерством культури та інформаційної політики України передбачено проведення ряду культурних, освітніх, наукових та мистецьких урочистостей, присвячених відзначенню 150-річчя з дня народження Василя Стефаника, що відбудуться по всій Україні, та забезпечення ремонтно-реставраційних робіт й благоустрою території родинної садиби Русівського літературно-меморіального музею Василя Стефаника в с. Русів Коломийського району Івано-Франківської області.

*“Коли нема сили і знань бути собою,
то панує лише карикатура”.*

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН

31. Спойлер / шкідник

Наша політика задля захоплення влади у своїх корисливих цілях вражає технологічними прийомами, один із яких названо англізмом **спойлер**: “*Партія-**спойлер** покликана дробити західний електорат*” (ФБ, 22.09.20). Перша партія, що відразу спадає на думку, – це таке собі містечково-олігархічне утворення в Галичині на зразок “Галицька партія” чи “Ватра”, чи разовий проєкт “Голос” та ін.

Водночас у сучасному медійному просторі **спойлер** – це передчасне розкриття сюжету зазвичай із книжки чи кінофільму, що руйнує інтригу та внеможливлює пережити її самостійно. То який же зв’язок межи тими значеннями й поняттями?

До 1970-х років це слово аж ніяк не пов’язували з літературою чи кінематографом і використовували **у прямому значенні**. А пряме значення цього слова, відповідно до Оксфордського словника, українською мовою передано низкою синонімів: *псувати, нищити, нівечити, калічити, погіршувати, скасувати, зіпсувати, зламати, докучати, пошкодити, обриднути, розривати, розпускати, касувати, купити, поглинати, гасити, усунути*.

Відповідно до перекладного Англо-українського словника бачимо вже нове, розширене чи набуте значення цього слова в приписі USAGE (уживають) у пункті 3:

spoil v (past I p. p. spoiled, spoilt, pres. p. spoling) 1. псувати; 2. псуватися, тухнути, гнити, гнисти (про продукти); 3. пестити (розпещувати дитину); 4. убити, порішити, усунути (когось); 5. грабувати; розкрадати; мародерствувати; 6. позбавляти (чогось), пориватися зробити щось; зголодніти за чимось; *USAGE*: вживають у значенні 1) псувати (зовнішній вигляд, вроду, робити непридатним); 2) зіпсувати характер людини, розбестити її; 3) **(з абстрактними іменниками) негативно вплинути на якість чогось, зменшити якість, зменшити насолоду від чогось** (АУС, с. 1384).

Це останнє, *третє значення*, має авторсько-ситуативне походження, коли навесні 1971 року сценарист і автор журналів Дуглас Кенні у своєму гумористичному журналі National Lampoon опублікував матеріял під назвою “**Спойлери**”. У статті він розкрив всі сюжетні перипетії багатьох популярних творів – від книг Агати Крісті до фільмів Альфреда Гічкока і Орсона Вельса. Для цієї статті він сам вигадав термін *спойлер*, який начебто допоможе читачам і глядачам “зберегти час і гроші”.

Сам іменник, утворений додаванням агентивного суфікса -ер, означає **хижак** 1. (*тварина*) beast of prey; (*нтах*) bird of prey; 2. *перен*. vulture, predator; plunderer, spoiler (Новий українсько-англійський словник 2016 (Є. І. Гороть та ін.) або **здобич**, здобичник (стати здобиччю) (К. Андрусишин, Я. Крет. Українсько-англійський словник, 1955).

Подальше життя цьому слову надали журналісти і кінокритики. Зокрема, наприкінці 1970-х років цю лексему вживали прихильники американського науково-фантастичного фільму “Зоряний шлях” Роберта Вайза, позначаючи повідомлення зі “спойлерами” особливим значком. Щойно у 2000-х роках це слово почали вживати кінокритики і медійники, додаючи словосполуку “*spoiler alert*” – “обережно, спойлери”. І першим це зробив 2001 року кінокритик Роджер Еберт у відгукові на комедію “Пригоди Джо Бруднулі”, а за рік і газета The New York Times у рецензії на телегру Dog Eat Dog. З часом навіть почали 4 червня відзначати день спойлера і відстежувати ставлення глядачів до спойлерів.

Поза тим, це слово має і термінне значення: в авіації спойлери – це гальмівні щитки на крилах; в автомобілях – пристрій, що перетворює ламінарний (впорядкований) потік повітря в турбулентний (завихрений). У мовах програмування HTML, Javascript і т. д. *спойлером* називають об’єкт (текст, картинка тощо), що вирінає. У боксі – це супротивник, що проводить бій другим номером, зв’язує дії свого опонента з допомогою клінчу, переважно маючи на меті не так перемогти в матчі, як виставити іншого боксера невмілим і непідготовленим. В економічній термінології спойлер – це підривна чи шкідницька реклама (А. Шимків. Англо-український тлумачний словник економічної лексики, 2004).

Отже, усі ці значення об’єднані поняттям *шкоди чи гальмування процесу*.

Розширено значення цього слова і на політику. Це кандидат на вибори, що не має шансів перемогти (себто технічний кандидат), але відтягує на себе частину голосів за іншого кандидата з подібною програмою, підвищуючи тим самим шанси на перемогу кандидата з протилежною позицією у головних питаннях. За своєю основною функцією цей кандидат і є ***шкідником***: він зумисне *шкодить*, аби не переміг гідний кандидат.

Як ми вже з’ясували, в кіно, комп’ютерних іграх, літературі – це передчасно розкрита важлива інформація, яка **псує враження** від гри / книги / фільму і руйнує їхню інтригу; рідше – особа, що цю інформацію передчасно розкриває. Кажучи нашою мовою – це **шкідник, капосник, збитошник, паскудник, каверзник, шибеник, шалапут, халамидник, галабурдник** (Сл. Син. УМ, 2006, 2, с. 506). Саме ці слова у різних контекстах із заголовним словом *шкідник* і передають значення англізму *спойлер* і *спойлерити*.

Отже, шукаючи свого відповідника до чужого слова як реалії чи поняття, слід виходити з явищ і понять своєї культури і реальности, а не бездумно копіювати чужу реальність і чуже семантичне поле багатозначної одиниці.

32. Кейс

“Кейс Медведчука. Хто насправді переміг?” (НТА, “Великий Львів”, 13.05.21)

Що ж це за *кейс* у цього ворога України, виплеканого Порошенком – збагаченого фінансово (статок 620 млн доларів) і просунутого медійно на каналах ЗІК, Ньюзван, 112, які тепер заборонено через антиукраїнську діяльність? Може, йдеться, власне, про портфель, де ці гроші?

В англійській мові ця лексема і багатозначна, і омонімна. *У першому значенні* case – це *n* 1. справа, випадок, обставина, стан; 2. *юр*. судова справа, випадок у судовій справі; прецедент, доказ, аргумент, факти; 3. *мед*. хворий, пацієнт, поранений; 4. *мед*. захворювання, випадок; 5. *грам*. відмінок; 6. *sl*. “тип”, дивак.

Словник наголошує в рубриці USAGE, що іменник case “*частіше означає факт, що уже відбувся, рідше подію, яка може відбутись*”.

Друге значення цього слова – n 1. скриня, упаковка; 2. футляр, чохол, сумка, оправа, корпус (годинника); 3. *тех*. кожух, капот; магазинна коробка гвинтівки; 4. *друк*. наборна каса; 5. вітрина; засклений стенд; книжкова шафа; 6. *іст. військ*. картеч, гільза.

Як дієслово *case* (past і p.p. cased, pres.p. casing) – це 1. класти в ящик (скриню, футляр тощо); 2. вставляти в оправу; 3. *перен*. відкладати в довгий ящик (АУС 2006, с. 225–226).

Яка потреба судову справу Медведчука називати *кейсом*, коли надто промовисті наші синонімні відповідники, які бачимо в перекладній частині Англо-українського словника: “***справа, випадок, обставина, стан***”, а якщо це стосується правової площини, то “*судова справа, випадок у судовій справі; прецедент, доказ, аргумент, факти*”.

В інформаційному просторі натрапляємо на таке тлумачення багатозначно-омонімної лексеми *кейс*: “*ситуація, взята з практики, реальний випадок, на якому практикують теоретичні ідеї*”, так начебто, використавши питоме українське слово СПРАВА (зокрема судова), не можна повправлятися в теоретичних ідеях та пошуку розв’язання проблеми, хоч якої б царини це стосувалося. Наприклад, такий собі *кейс в маркетингу*, що передбачає процес навчання з вільним обговоренням і ухваленням рішення щодо конкретної ділової ситуації. Який сенс копіювати це слово в надуманому значенні, яке вигадав Фредерік Ле Плей (Frederic Le Play) 1929 року, коли запровадив метод *кейс-стадії* під час статистичних досліджень сімейних бюджетів?

Не менш абсурдним є використання цього слова в педагогічних прийомах, де *горе-коучі, тьютори* та *ментори* за чужими словечками ховають давно відомі істини або **прагнуть видаватися винятковими новаторами** у справі педагогічній.

Виявляється, що “*кейс-технології*” (case study) – це технології, які базуються на створенні *наборів (кейсів)* текстових навчально-методичних матеріалів з якоїсь вибраної теми і завдань з конкретної проблемної ситуації в ній, та передачі їх для тих, хто навчається, для індивідуального вивчення (з можливістю консультації у викладача) та рішення завдання з подальшим колективним обговоренням теми і варіантів для вироблення найбільш раціональних і творчих пропозицій”. Виявляється, що вся моя 30-тилітня самовіддана педагогічна діяльність (і сотень тисяч таких, як я) мала за основний метод навчання *case study*, бо ми тільки те й робимо, що весь час оновлюємо **набори** своїх завдань, відповідно до новостворюваних ситуацій на практиці, а отже, в мові, а відтак аналізуємо (в групі та індивідуально) їх зі студентами в контексті зміни мовної норми та творчого пошуку правильних відповідників називання (номінації) різних новостворюваних та осмислених і переосмислених явищ життя.

Отже, коли нема сили і знань бути собою, то панує лише карикатура. І слова викривають це з найбільшою силою.

XXI Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика

***Союз українок Австралії (СУА)** є незмінним благодійником Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика впродовж двох десятиліть. Дипломи переможців та призерів патріотичного мовного марафону із зазначенням премії Союзу українок можна побачити в різних куточках України. Сотні школярів, студентів, учнів закладів профтехосвіти, представників навчальних закладів Міноборони та вчителів одержали премії, кошти для яких забезпечив Союз українок Австралії.*

Список жертводавців СУА на XXI Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика

Союз Українок – Новий Південний Велс: Стейтова Управа СУ НПВ;

відділ ім. Лесі Українки Західного Сіднею і Люба Соловій, Валентина Кулик, Тамара Базалицька, Валентина Ребіков, Валентина Домазар;

відділ ім. Ольги Басараб: Люба Квасниця-Кей – голова Крайової Управи СУА; Одарка Брецко – голова Стейтової Управи СУ НПВ; Наталка Ткаль – союзянка – добродійка НПВ.

Союз Українок Вікторії: Стейтова Управа Вікторії;

відділ ім. Лесі Українки – Нобл Парк і О. Радивил, Л. Гіммельрайх;

відділ ім. Алли Горської – Ардір і Наталка Гриневич, Наталка Солочинська – голова Стейтової управи;

відділ ім. Ольги Мак – Ст. Албанс – др. Ольга Корицька;

відділ “Мальви”;

відділ ім. Лесі Українки – Джілонґ.

Союз Українок Південної Австралії – голова І. Буженко і членкині.

Крайова Управа Союзу українок Австралії.

Фундація Українознавчих Студій Австралії.

Від імені Ліги українських меценатів, усіх учасників та переможців конкурсу щиросердечно дякуємо всім союзянкам-жертводавцям!

**Прес-служба
Ліги українських меценатів**

Світло «живих смолоскипів» минулого – із проєкцією на сучасність

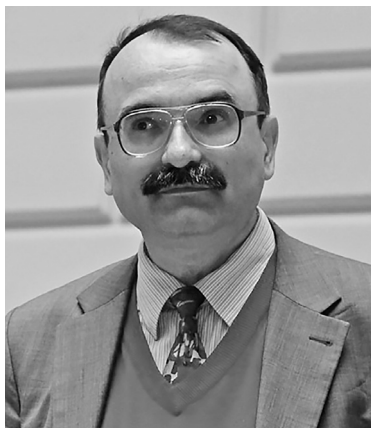

Максим СТРІХА,
професор, перекладач,
письменник

В “Університетському видавництві “ПУЛЬСАРИ” побачила світ книжка Олени Пономаревої і Даріо Фертіліо “Живі смолоскипи”. Перша її версія під назвою “Герої в огні” вийшла італійською мовою у Флоренції в листопаді 2020 року.

А вже 2021 року в серії “Історія і сучасність” з присвятою “Моєму Татові та його поколінню Шістдесятників, громадській мужності людей, які торували шлях до Свободи” видання явилося й український читачеві. “Світло “живих смолоскипів” минулого – із проєкцією на сучасність” – так назвав передмову до книжки Максим Стріха. З приємністю знайомимо з нею читача.

Перша версія цієї книги під назвою “Герої в огні” вийшла друком італійською у Флоренції в листопаді 2020-го. Її автори – філологиня, викладачка Римського університету “La Sapienza” Олена Пономарева та відомий італійський журналіст і письменник Даріо Фертіліо, який довгий час працював у провідній національній газеті “Corriere della Sera”. Це була не перша книга, написана ними в співпраці: їй передувала видана в Мілані в лютому 2016 року театралізована оповідь “Люди й Кіборги” (українська версія якої з’явилася через рік в “Університетському видавництві ПУЛЬСАРИ”; за її матеріалами було створено радіоп’єсу на Українському радіо за участю Наталі Сумської та Олексія Богдановича).

Очевидно, що кожна чесна розмова на українські теми є в сьогоднішній Італії своєрідним подвигом, адже пропутінська налаштованість значної частини місцевого обивательського загалу та еліт не є таємницею. Нещодавно після неймовірних дипломатичних зусиль вийшов з італійської в’язниці Віталій Марків, якого суд присяжних засудив до 24 років тюрми фактично за те, що він зі зброєю в руках захищав свою країну від російських зайд. А Олені Пономаревій відоме італійське видавництво, спершу зацікавившись її італійськими перекладами українських “поезій війни”, саме ж відмовило, з’ясувавши (після власного розслідування!), що один із авторів воював на фронті під символікою підрозділу, який в Італії, слідом за кремлівськими пропагандистами, багато хто називає “фашистським”.

Проте завдяки співпраці Олени Пономаревої та Даріо Фертіліо розповідь про Василя Макуха та інших українців, поляків, чехів, литовців, для яких мученицька смерть у вогні виявилася останнім аргументом у протистоянні з нелюдською системою, з’явилася спершу саме італійською мовою (“Eroi in fiamme”. Pagliai Editore, Firenze, 2020) і була помічена італійською критикою, сприяючи, отже, руйнуванню закорінених стереотипів щодо України та її громадян. Тепер закономірно надійшов час для появи й української версії видання.

Жанр цієї книги визначити непросто. Документальна оповідь чергується тут з авторською реконструкцією подій чи й просто з умотивованою творчою фантазією. Реальні історичні персонажі (віолончеліст Ростропович, філософ Сартр, керівник відділу преси та пропаганди Італійської компартії Оккетто, що в 1968-му був її головним “ідеологом”) сусідять із вигаданими, але цілком достовірно змальованими хіпі на англійському курортному острові Вайт, учасниками студентських заворушень у Парижі, Каліфорнії та Мілані, робітниками заводу в Празі, які охороняли делегатів останнього з’їзду ще незалежної компартії Чехословаччини напередодні окупації країни військами Варшавського договору, і радянськими танкістами, які зробили перший постріл по мирних демонстрантах на Вацлавській площі.

Розповідь повертає читачів у 1968 рік, який на Сході розділеної Європи запам’ятався “Празькою весною”, розчавленою танками окупантів, а на Заході – потужним рухом молодих хіпі проти війни у В’єтнамі й “буржуазного суспільства” взагалі, за свободу вільно займатися сексом і вживати наркотики. На тлі цих бурхливих подій мало хто у світі звернув увагу на те, що 5 листопада, якраз напередодні урочистого відзначення “25-ї річниці звільнення Києва від німецько-фашистських загарбників” і “51-ї річниці великої жовтневої соціалістичної революції”, на Хрещатику облив себе бензином і підпалив колишній учасник боротьби ОУН і в’язень радянських концтаборів Василь Макух. “Живий смолоскип” біг людною головною вулицею столиці УРСР, вигукуючи “Геть колонізаторів!”, “Хай живе вільна Україна!”, “Геть руки від Чехословаччини!”.

Від отриманих опіків Макух у страшних муках помер через тридцять годин у київській лікарні. А перед своїм ретельно продуманим учинком він з’їздив із Дніпропетровська (де змушений був жити після повернення з табору) у рідне село на Львівщині, попрощався з родичами й друзями, розповів про свій намір священникові на сповіді, а, їдучи до Києва в залізничному вагоні, написав на сторінках учнівського зошита довгий лист керівникові України Петрові Шелесту, якого надіслав адресатові перед самоспаленням.

Цей лист (з помітками червоним олівцем, зробленими, ймовірно, самим партійним керівником України) зберігся – автори книги подають його повністю. Як відомо, Шелест сполучав відданість комуністичній ідеї з місцевим патріотизмом і бажанням підвищити статус української мови, за що через якихось чотири роки теж позбувся посади і був відправлений на почесне вигнання до Москви. Як саме він відреагував на прочитаний передсмертний лист безумця і зухвальця – є не просто витвором уяви авторів, а своєрідною реконструкцією, зробленою за залишеними на аркуші помітками. Віриться, що по-людському дуже суперечливий компартійний лідер України міг думати і відчувати саме так.

А після прочитання листа самого Василя Макуха гранично зрозуміло, якою була мотивація самоофіри для цього сорокарічного колишнього оунівця, що виявився зайвим у “щасливому радянському житті” й свідомо обрав мученицьку смерть, залишаючи дружину та двох дітей (яким система не забарилася помститися): йому залежало на тому, щоб розбудити співвітчизників від летаргічного сну, спонукати їх стати на боротьбу за національні й людські права.

Інша річ, що досягнутий ним реальний ефект зовсім не відповідав замірові: хоч Євген Пронюк і написав за свіжими слідами трагедії статтю “Пам’яті героя”, яка розповсюджувалася в “Самвидаві”, але будьмо відверті: число її читачів за тих умов не могло бути високим. Навіть автор цієї передмови, який усе життя прожив за якихось кількасот метрів від будинку на Хрещатику, 27-А, де 5 листопада 1968 року спалахнув “живий смолоскип”, і який належав до того вузького сегменту київського україномовного “гетто”, де слухали “радіоголоси” і стежили за арештами в середовищі української інтелігенції (та намагалися підтримувати хоча б родини заарештованих), про Василя Макуха довідався тільки в роки “пізньої перебудови”...

Цінність книги Олени Пономаревої і Даріо Фертіліо полягає ще й у тому, що її українська сюжетна лінія вплетена в широкий загальносвітовий контекст (інакше книжка про Україну навряд чи виявилася б цікавою для італійців). Адже за два місяці до Макуха просто під час урочистостей на “Стадіоні Десятиліття” у Варшаві, де було присутнє все вище керівництво ПНР, підпалив себе 59-річний бухгалтер, колишній комбатант Армії Крайової Ришард Сівєц. Через два місяці після загибелі Макуха на Вацлавській площі окупованої Праги здійснив самоспалення двадцятирічний студент Ян Палах. У травні 1972 року на центральній площі Каунаса біля Музичного театру з вигуком “Свобода Литві!” спалив себе 19-річний Ромас Каланта. У січні 1978 року на Тарасовій могилі згорів живцем пенсіонер, колишній політв’язень Олекса Гірник. Усього ж, за підрахунками дослідників, такий крайній спосіб протесту обрали для себе близько сімдесяти громадян колишнього радянського блоку.

Яким мусив бути стан цих людей, що свідомо йшли на мученицьку смерть, прирікаючи водночас на тяжкі моральні й фізичні страждання близьких та рідних? Чи виправданою виявилася їхня самопожертва, чи розбудила вона серця тих, до кого “живі смолоскипи” прагнули достукатися бодай у такий страшний спосіб? Автори книги намагаються дати власну відповідь на це запитання. Хоч, напевно, і вони розуміють, що ніяка відповідь не може вважатися тут остаточною, і свій варіант відповіді кожен їхній читач – італієць чи українець – шукатиме вже сам для себе.

Водночас книга рельєфно змальовує прірву, яка існувала в 1968 році між людьми, що опинилися по два боки від “залізної завіси”. На схід від неї для декого часом лишався єдиний шлях – самоспалення, бо розтоптане життя в поневоленій країні втрачало будь-який сенс. На захід від неї відбувався безглуздий (як уже видно з півстолітньої перспективи) бунт хіпі та по-лівацькому налаштованої молоді, цілковиту інфантильність учасників якого демонструють реконструйовані авторами рефлексії Сартра, що теж тоді приєднався до бунтарів-студентів і навіть був “ув’язнений” (щоправда, його відразу звільнили за особистим наказом президента де Ґолля).

Цю різницю історичних доль і неспіввимірність випробувань, що випали людям на Заході та Сході, автори вдало підкреслюють для читача, “вмонтовуючи” у текст внутрішню сповідь самовдоволеного французького філософа Сартра. Або моральні муки російського віолончеліста Ростроповича, змушеного грати Дворжака в Лондоні, розуміючи, що навіть змоги відмовитися від цього концерту, призначеного відразу ж після окупації Праги, у нього немає...

Наступні висновки автори лишають зробити читачеві. Один із них більш-менш очевидний: трагедія Сходу полягала в тому, що кращі, з найбільш загостреним почуттям гідності, робилися “живими смолоскипами” (або гинули в болоті тоталітарних буднів у якийсь інший, не такий моторошний, але, врешті-решт, теж страшний по-своєму спосіб). Відтак благами здобутої на початку 1990-х свободи закономірно скористалися передусім ті, хто штовхав людей на самоспалення, кидав їх до таборів, переслідуючи найчесніших і найяскравіших. А тому історична доля України виявилася після 1991-го такою складною і звивистою.

Натомість західні хіпі та налаштовані “по-революційному” студенти, яким не довелося розплачуватися за своє колишнє бунтарство роками мордовських чи якутських концтаборів, урешті-решт, зробилися частиною істеблішменту – інтелектуального і політичного. Саме вони (та їхні діти, на кшталт Барака Обами) після зухвалої і кривавої бійні, влаштованої Росією грузинам улітку 2008 року, вигадали “перезавантаження відносин”, благословивши тим путінський режим розтоптати рештки внутрішньої опозиції і розпочати в 2014-му вторгнення в Україну. Саме вони в Парламентській асамблеї Ради Європи голосують за повернення російської делегації, оскільки “треба продовжувати діалог”... Саме вони контролюють значну частину університетських кафедр славістики на Заході, досі відчуваючи містичний трем перед “загадковою російською душею” і створюючи своїми лекціями та виступами в медіа ідейне підґрунтя для “казусу Марківа” (адже хтось-таки змусив тих італійських обивателів-присяжних засудити захисника України до строку, на сім років довшого від того, якого просила прокуратура).

Щоб спонукати людей зрозуміти ці доволі очевидні речі бодай сьогодні, потрібно, напевно, частіше нагадувати їм про моторошні події не такого вже далекого минулого. І з цим своїм завданням автори книги, що її українське видання читач тримає в руках, блискуче впоралися.

“Московська імперська політика витонченими й грубими методами посилювала “обрусение” українців”.

Скільки років антиукраїнській ідеології “русского міра”?

Василь ЛИЗАНЧУК,
доктор філологічних наук,
заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка

Найновіші наукові дослідження арабських, візантійських і західноєвропейських джерел, які здійснили львівські вчені Ігор Бойко та Ольга Щодра, стверджують, що уже у 838 р. давньоукраїнська держава Русь була високорозвиненою, відомою країною. До кінця XII ст. під “Руссю”, “Руською землею” розуміли лише територію Середнього Подніпров’я, визначену містами Київ – Чернігів – Переяслав (землі полян, деревлян, сіверян). Тільки до цих земель і міст вживали термін “Русь”. Ні Новгородська земля, ні Суздальська (як і решта приєднаних до Києва земель) Руссю не були. Це переконливо засвідчують літописи. Так, перший Новгородський літопис часто повідомляє про поїздки новгородців “у Русь” (тобто в Київ, Чернігів або Переяслав). Так само “в Русь” їздили із Суздальської землі. Назву “Київська Русь”, загальновживану в історичній та історико-правовій літературі, ввели науковці-історики. У період існування Київської Руси слово “український” уперше простежується в XI столітті. Відомо, що назва “Україна” вперше згадується в літописі 1187 р. стосовно Переяславської землі. Ця територія була основою Київської держави – Руської землі – в IX–XII ст. (І. Бойко).

Однак досі триває гостра дискусія між російськими-московськими та українськими-руськими істориками, політиками про етнічну спадщину Руси-Київської Руси. Прикро, але під впливом фальшивої царської та комуністичної шовіністичної історіографії у свідомості мільйонів людей сформувалася антинаукова доктрина про те, що російська держава є спадкоємицею Руси-Київської Руси. Основою цієї антиукраїнської доктрини стало геополітичне злодійство Петра I, який у 1721 р. перейменував Московську державу в Російську імперію. Перейнявши грецький термін “Росія”, що означає “Русь”, Петро I цією назвою вводив в оману Європу, буцімто Московія не загарбала, не підкорила Русь-Україну, буцімто московський і український-руський народи є одним і тим же народом з нібито спільною історією, що боротьба Мазепи не мала національно-державного характеру, а була внутрішньою боротьбою за владу в державі. Сучасні московсько-путінські імперіалісти, сповідуючи політику Петра I, свою загарбницьку війну проти України також називають “внутрішньою боротьбою”, тобто громадянською війною за “справедливість”.

У праці “Звідки взялися і що значать назви “Русь” і “Україна” Лонгин Цегельський зазначив, що “Петро I бажав собі з’єднати Русь-Україну з Московщиною в одне тіло, але так, щоби ясно було, неначе Московщина є осередком, а наша Русь-Україна лише прищіпкою до сего головного московського пня. Ось тому вхопився він до того слова “Росія”, уживаного в тих часах деякими нашими церковними писателями (а невживаного ні серед народу нашого, ні серед народу московського) та назвав тим словом цілу свою Московську державу, в склад якої вже входила і Україна з лівого берегу Дніпра”. З перейменуванням Московії в Росію москалі вперше дізналися, що вони великороси. Великороси – це єдиний у світі народ, який до початку XVIII ст. не мав своєї назви, а звався московським людом.

Якщо в корінній Московії терміни “Россія”, “русскіє” поступово приживалися, то історична Русь ніяк не могла сприйняти накинуту їй принизливу назву “Малоросія”, а русини нізащо не хотіли перетворюватися на “малоросів”. Усім своїм єством вони відчували: щоб не розчинитися в “общерусском море”, необхідно продовжити своє історичне буття під іншим іменем, яке гарантувало їхню національну ідентичність і не дозволяло б московським маніпуляторам спекулювати на спорідненості назв “Русь” і “Россія”, “русини” і “русскіє”. Щоб зірвати смертельно небезпечний асиміляторський натиск московського царизму, його тактику мімікрії в етнонімічній термінології, було вирішено здійснити революційний крок – перейти до нових назв: *Україна, український, українці*.

Однак московська імперська політика витонченими й грубими методами посилювала “обрусение” українців. Саме в той час, як стверджував Іван Огієнко, коли жива українська мова великим струмком вривалася до мови літературної, коли правопис Мелетія Смотрицького вже був на добрій дорозі і була певна надія на пристосування його до живої мови, Петро I наказав замінити кирилицю на гражданку, а кирилицю дозволено вживати лише для церковних видань. Це був дошкульний удар по розвитку українського правопису, він силою спинив близький вже до закінчення процес пристосування правопису до живої української мови. Гражданка механічно заступила кирилицю; вона вже не знала потрібних для української вимови літер, як не знала й тих надрядкових знаків, які вживала кирилиця і які служили в Україні для наближення літературної мови до вимови живої. Гражданка мала на оці потреби лише російської мови. В цім була її негативна риса для українського письменства.

Москва видала урядові підручники “о произношении российских букв, о исправном их же употреблении” і насильно запроваджувала її до українських шкіл. 5 жовтня 1720 р. Петро I видав указ, який був нищівним ударом по українській мові і літературі: він спричинив те, що в усіх церквах і храмах, серед яких були і збудовані Іваном Мазепою, гетьмана-патріота, героя України проклинали останніми словами як зрадника і відступника.

У 1729 р. вийшов указ Петра II (внука Петра I), що зобов’язував переписати з української мови на російську всі державні постанови та розпорядження. Великодержавну політику “обрусения” продовжувала цариця Анна Іоанівна, яка звеліла одібрати від українських церков книги старого українського друку і замінити їх книжками московських видань. Виконуючи таємну інструкцію імператриці, князь О. Шаховський всіляко заохочував шлюби між українцями та росіянами, щоби українці й так зросійщувалися.

Чи не найтрагічнішою добою для України (до більшовицької ери) виявилося царювання Катерини II. Вона завершила антиукраїнську справу, розпочату Петром I. Зруйнувавши Гетьманщину, придушивши українську духовність, московський імперіалізм не міг миритися з демократичною, волелюбною Запорізькою Січчю, яка поширювала прогресивні ідеї, зміцнювала в Україні незалежницькі прагнення, розвивала національну освіту. Тож після перемоги над Туреччиною, підкорення Кримського ханства (офіційно Крим “увійшов” до складу Російської імперії у 1783 р.), потреба в Запорізькій Січі, на думку цариці, відпала, а існування цього освіченого “острівця свободи” в тилу імперії було надто небезпечним для монархії й суперечило колонізаторській політиці царської Росії.

4 червня 1775 р. великий загін регулярних російських військ на чолі з генерал-поручиком Петром Текелієм (вихідцем із сербського дворянського роду), який повертався з турецької війни, несподівано оточив Січ і вчинив повний розгром. Надто нерівні були сили: по сотні москалів на одного запорожця. 3 серпня 1775 р. був оприлюднений маніфест Катерини II “Об уничтожении Запорожской Сечи и о присоединении оной к Новороссийской губернии”. Хитра й лицемірна Катерина II, яка ревно дбала про репутацію “гуманістки і благодійниці”, зазначила у маніфесті, що “...всем же старшинам, кои служили порядочно и имеют одобренья от НАШИХ военных начальников, обьявить НАШУ ИМПЕРАТОРСКУЮ МИЛОСТЬ”. Але водночас, як вірна послідовниця Петра I, виявила свою підступність і жорстокість. Петра Калнишевського і його старшину заарештували і заслали на Соловки. Тут, у “герметичній ізоляції”, у нелюдських умовах судилося останньому кошовому Запорізької Січі промучитися 25 років – до 31 жовтня 1803 р., помер він у віці 113 років.

Імперські ідеологи ніколи не переставали витворювати міф про винятковість Росії та її месіанство. Завоювання чужих земель (ще з часу існування Московського князівства) у Росії називали “добровольным присоединении” чи навіть “воссоединением”, аби таким чином “узаконити” розбійницькі акції. Великодержавний шовінізм постійно спрямовували проти інородців, але насамперед проти “единокровных слов’янських братів” – українців. У 1800 р. “недремный великороссийский глаз” спинився навіть на українських церквах з трьома банями – імператор Павло I заборонив ставити церкви в українському стилі.

У 1810 р. Києво-Могилянську академію формально перетворили в Духовну академію, а колегії раніше стали духовними семінаріями. Замість обителі вищої освіти для всіх станів українського суспільства Києво-Могилянську академію перетворили на окрему духовну школу, яка повинна була стати твердинею зросійщення України.

З московськими колонізаторами солідаризувалися у 60-х рр. XIX ст. і зросійщені українські дворяни, чиновники, інтелігенти, які “собственно для себя никаких, независимо от общих совокупно со всей Россией, желаний не имели”. Вони улесливо підспівували великодержавним панславістським теоретикам про триєдиний русскій народ, одну віру, одну мову з трьома відмінностями. Промосковсько-імперське мислення і рабсько-малоросійська свідомість чітко простежується у великій статті С. Гогоцького “На каком языке следует обучать в сельских школах Юго-Западной России?”. Автор намагається переконати, що “в сельских школах по-прежнему должны обучать по русским элементарным книгам. От замены же русских учебных книг какими-то малорусскими нельзя было бы ничего ожидать, кроме самых вредных последствий – для самого же народа”.

Антиукраїнська реакція завершилась таємним циркуляром міністра внутрішніх справ Валуєва від 8 липня 1863 р., в якому зазначалося: “обучение во всех без изъятия училищах производится на общерусском языке, и употребление в училищах малороссийского языка нигде не допущено; самый вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия не решен, но даже возбуждение этого вопроса принято было большинством малороссов с негодованием, часто высказывающимся в печати. Они весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и не может быть и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши, что русский язык так же понятен для малороссиян, как и для великороссиян, и даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссиянами и в особенности поляками так называемый украинский язык”.

У 1867 р. київський народний календар надрукував звернення А. Андріяшева під заголовком “Братское слово южнорусса землякам, которые не хотят довольствоваться общерусским книжным языком, а хлопочут о том, чтобы выдумать новый книжный малороссийский язык и на нем учить народ”. “Землячок”, батьки якого, можливо, продали “остатню корову”, щоби синок “вивчив московської мови”, відцурався рідної і закликав українців лише “чужому научатись”, не підозрюючи, мабуть, що таким способом вихователь виховуватимуться нові перевертні:

“Позвольте же, любезные наши земляки, сказать вам последнее наше братское слово: если вы любите и уважаете наш народ, много выстрадавший под неволею и воскресший к новой жизни, оставьте ваши затеи, спешите обучать неграмотных людей по-русски, настоящим нашим общерусским языком. Не потешайте же людей, жаждущих русской грамоты и русской православной образованности несбыточной мечтой, что вы когда-то выдумаете новый язык, напишете новые граматки, новые книжки для того, чтобы начать свое мудрое обучение, пригодное только на печи, во всяком случае не дальше своей хаты, и вовсе ненужное ни в науке, ни в жизни, ни в службе Государю и Отечеству”.

25 травня 1874 р. видано новий статут про початкові народні школи, в якому четвертим параграфом підтверджено положення статуту від 14 липня 1864 р. про те, що “в начальных народных школах обучение ведется на русском языке”. Внаслідок заборони навчання українською мовою учителі змушені були користуватися російськими підручниками, що не могло не відбитися на сприйнятті українськими дітьми матеріалу, що вивчався. У шкільній читанці все було для дітей чуже: “і люди чужі, і хати чужі, і квіти, і ліси, і звірі, і птахи” (Б. Грінченко).

Інтелектуальним центром українського життя в Києві у середині 1870-х років став Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Саме він не давав спокою місцевим україноненависникам. Вони не могли змиритися з тим, що на їхніх очах розгортається діяльність, що веде до самопізнання й національного пробудження українців. Справді: фундаментальні дослідження з історії, фольклористики, етнографії, статистики, археології розкривали глибину й багатство культури “малоросіян”, демонстрували їхню самобутність, живу українську силу, а значить – історичну перспективу.

Далі буде.

Звернення
до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Ігнатенко Леонід Миколайович — 1000 грн.
2. Кравченко Галина Семенівна — 1000 грн.

“Проблема українських національно-визвольних змагань та проблема боротьби жінок за свої права досить споріднені”.

Жінки в боротьбі за Україну

Дарія БОБРИК,
фахівчиня Центру
гуманітарної співпраці
з українською діаспорою

Як показує історія, жінки здатні виконувати різні ролі, а не лише ґендерно стратифіковані. Яскравим доказом цього стала Всеукраїнська наукова відеоконференція “Жінка в боротьбі за Україну”, приурочена до 100-річчя від дня народження активної учасниці дисидентського руху Лесі Коцюби. Цей захід у віртуальному просторі згуртував науковців, журналістів і громадських активістів з Ніжина, Києва, Львова, Чернігова, Запоріжжя. Ініціаторами та модераторами стали завідувач кафедри історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учасник АТО Євген Луняк та директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою, членкиня Національної спілки журналістів України Надія Онищенко. Надія Петрівна однією з перших у Ніжині написала про Лесю Коцюбу, яка з 1956 по 1974 рік викладала на кафедрі української літератури в Гоголівському виші. У статті “Усіх захистила своїм серцем” (часопис “Український дім”, випуск № 1–2 за 2011 рік) детально висвітлено ніжинський період у житті Лесі Йосипівни, зокрема передачу праці Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація” за кордон, через що пані Леся потрапила під ковпак КДБ, втратила роботу та спокійне життя.

Окрім конференції, відбулася низка заходів: відкриття меморіальної дошки Лесі Коцюбі на будинку, де вона мешкала, на вулиці Московській; показ вистави за драмою колишнього студента Лесі Йосипівни, нині – українського письменника, доцента кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Олександра Забарного “Леся” студією “Life-ART”; відкриття виставки “Леся Коцюба – особистість крицевої вдачі” в історичному відділі Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського. У читальному залі для наукової роботи бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя організували книжкову виставку “Усіх захистила своїм серцем”. Представлені книги та газетно-журнальні статті допоможуть більше дізнатися про життя й діяльність колишньої викладачки Гоголівського вишу Лесі Коцюби, про рух опору в Україні в 1960–1990 рр., про письменників-шістдесятників. Організатори конференції готують також до друку збірник спогадів про Лесю Коцюбу.

Онлайн-конференція складалася з двох секцій: життя та діяльність Лесі (Олександри) Йосипівни Коцюби та внесок жінок у боротьбу за становлення та розвиток незалежної України.

Гострим у слові та точним у думці був професор Київського національного університету культури і мистецтв Микола Тимошик. Він неодноразово порушував питання чину української інтелігенції та проблему пристосуванства бюджетної інтелігенції. Микола Степанович поділився спомином про Лесю Коцюбу, яка разом зі студентами-літстудійцями по бездоріжжю пізнього листопадового вечора 1972 року опинилася в селі Данина, аби провести виховну годину для старшокласників. Професор Тимошик зауважує: “Вони добиралися до нас із Ніжина перекладними: до Почекиного рейсовим автобусом, до Лосинівки – підводою, а в Данину – пішки. Чоботи й плащі-кобеняки їм назбирали родичі лосинівських студентів. Чи багато хто з нинішньої інтелігенції наважиться у такий спосіб навідатися в наше село?” Відповідь на це запитання стає очевидною після того, як Микола Степанович розповідає історію з похованням діаспорянина Ігоря Качуровського: урна з його прахом три місяці простояла в церкві Всіх Святих у Ніжині, поки чекали дозволу на місце поховання в його рідних Крутах. А чого варта епопея з поверненням селу Данина його історичної назви?!

Про викладацьку діяльність, національний активізм та оточення Лесі Йосипівни розповідали викладачі нашого вишу: доцент кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Олександр Забарний і доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Петро Моціяка. Директор Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського Геннадій Дудченко використав особову справу Лесі Йосипівни як джерело вивчення її біографії.

Доктор історичних наук, начальник Південно-східного відділу Українського інституту національної пам’яті Ігор Кочергін доповіддю про співзасновницю Української Гельсінської групи Оксану Мешко продемонстрував, наскільки відважними, принциповими та затятими бувають українки. На момент останнього ув’язнення Оксані Яківні було майже 76 років! Радянські кати сподівалися, що Мешко невдовзі помре, а вона спокійно казала, що переживе і їхнього Брєжнєва. Справді: Оксана Мешко померла в січні 1991 року, коли незалежність була вже так близько... Жахи сталінських концтаборів пані Оксана описала в книзі “Між смертю і життям”.

Людиною, яка вміла летіти проти вітру, називають українську літераторку, учасницю дисидентського руху, правозахисницю, засновницю Міжнародного інституту освіти, культури та зв’язків з діаспорою Ірину Калинець. Своїм виступом віддала їй належну шану Ірина Ключковська, кандидатка педагогічних наук, директорка МІОКу, лавреатка премії імені Ірини Калинець. За словами Ірини Ключковської, постатей такого штибу, як Ірина Калинець, було досить мало, але саме вони визначили майбутнє України. Ба більше, такі особистості сприяли тому, що сьогодні Україна на геополітичній карті світу є самостійною державою.

У конференції взяла участь кандидатка політичних наук, народна депутатка України Софія Федина. Вона зауважила, що тема жінки в історії не повинна зводитися лише до питання ґендеру, вона має ширший масштаб. Пані Федина актуалізувала проблему вибору. Жінка сама обирає, як їй жити, головне, щоб це було свідомо. Так, за її словами, для Марусі Звіробій Майдан та події на Сході стали точкою нового відліку. Вона була російськомовною, мала бізнес, загалом, її життя було прогнозоване та впорядковане. Але війна змінила все. Нині вона вважає, що українська мова – питання національної безпеки. Маруся стала волонтеркою, контрактницею ЗСУ. Окрім цього, у неї виникла ідея створити центр військової підготовки, так з’явився “Марусин полігон”.

Леся (Олександра) Йосипівна Коцюба

Про жінок на лінії вогню розповідав аспірант кафедри історії України НДУ імені Миколи Гоголя Володимир Баров. Його тема звучала так: “Від сестер-жалібниць до воячок: жінки в армії УНР”. А кандидат історичних наук, старший викладач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету Юрій Щур висвітлив діяльність зв’язкової Мелітопольського окружного проводу ОУН Надії Артюхової.

У праці “Інтернаціоналізм чи русифікація” Іван Дзюба писав: “Чи існує сьогодні на Україні україноненависництво? Багатьох це питання здивує. Але не всіх. Я певен, що знайдеться чимало українців і навіть неукраїнців, які не лише ствердять, що існує, але й наведуть факти з власного досвіду”. Своєю чергою Софія Федина під час конференції зауважила, що в нашій історії було чимало зради з внутрішнього середовища. Вона вважає за необхідне дослідити, якими мотивами керуються індивіди в таких ситуаціях, що спонукає їх ставати україно-фобами, манкуртами. Після таких слів на думку спадає книга Олександра Савченка “Антиукраїнець, або Воля до боротьби, поразки чи зради”. Автор по-новому трактує ключові моменти історії України, доходить висновку, що тисячолітня еволюція українського суспільства створила не лише українських героїв, а й їхніх антиподів, до категорії таких він зараховує: малоросів, хохлів, прихильників Московсько-православної цивілізації, корупційну українську еліту.

До конференції долучилася журналістка, голова жіночого центру “Спадщина” Галина Дацюк. Її виступ був присвячений засновниці перших дитячих садків в Україні, професорці, подвижниці жіночого руху, голові Всесвітнього Союзу Українок, членкині уряду Української Народної Республіки Софії Русовій. Ця жінка була переконана, що національна освіта має першорядне значення, боролася за утвердження української школи та садка. Русова вимагала від Ліги Націй висловити ставлення до радянської влади, уряд якої є “урядом терору і насильства над народами, що мають нещастя належати до совітів”. Вважала, що бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України. Ставлення Софії Федорівни до національних питань свого часу чітко окреслив її син Юрій: “Коли мова йшла про національну справу ніщо не могло спинити її завзяття: ні родина, ні діти, ні переслідування царських жандармів чи більшовицьких чекістів, ні тюрми, ні арешти, ні тяжкі умови еміграції, ні події приватного життя... Ніщо не спиняло її енергії в боротьбі за український ідеал”.

Проблема українських національно-визвольних змагань та проблема боротьби жінок за свої права досить споріднені, щонайменше через те, що одне неможливе без іншого. Як це не парадоксально, але за часів відсутності державності, прав та свобод народжувалися жінки, які мали бажання діяти, розвиватися, працювати на благо своєї України. Сьогодні ж можемо натрапити на інший алогізм: жінки, які мають усі юридичні права, не користуються ними повною мірою, а деякі взагалі повністю переймають спосіб життя жінок патріархальних часів з чіткою ґендерною сегрегацією та дискримінацією. Своїми діями, точніше пасивністю, вони знецінюють досягнення, за які боролися десятиліттями: право на освіту, роботу, участь у громадському житті. Ґендерна рівність – це насамперед про гідність і повагу. Невже ми маємо сьогодні голос для покірного мовчання?!

Зліва направо: Ю. Хоменко, В. Кривець, С. Козлова, О. Самойленко, А. Гомоляко, О. Забарний на відкритті меморіальної дошки Лесі Коцюбі

“Тут, у Русові, було, нарешті, знято віковічну “паранджу” з лиця нашої наукової еліти, величавої, мудрої, талановитої”.

Сидір КІРАЛЬ,
доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу національної бібліографії НБУВ

Тектонічний злам у гуманітаристиці,
або Три новели-панелі про роботу Міжнародного конгресу “Василь Стефаник і світова культура” в Русові на Покутті та в Івано-Франківську

“Василь Стефаник – велет у літературі”
(І. Чендей)

Панель-новела перша – “Самому собі”

Два дні був прикутий до монітора компа, яко раб на турецьких галерах (чомусь одразу згадалось про красуню з Рогатина Роксолану Лісовську, дочку священника, дружину султана Сулеймана). На жаль, в умовах ковідного карантину “моя бесіда” з близькими серцю колегами, особливо на наукових конференціях, де завжди душа відчувала себе таки *“панком”* і ніколи не була “*сама-саміською*”, а ставала “*чистою як плуг, що оре*” й шептала “*до людий як ярочок до берега шепче”,* ловила серед гурту друзів *“чужі намєтности та спліталася з ними*”, була практично поруйнована[1]. І от нарешті щедра на сегорічні ювілеї перша половина 2021 року подарувала таку нагоду (Леся Українка, Агатангел Кримський, Володимир Гнатюк, Василь Стефаник – усі 150-річчя від дня народження, Трохим Зіньківський –160-річчя). Спочатку миле онлайн споткане в Тернополі на всеукраїнській конференції з нагоди ювілею видатного фольклориста та вченого В. Гнатюка (щира дяка сестрам-професоркам Мар’яні та Зоряні Лановикам за її організацію), а 14-15 травня в Русові та Івано-Франківську на міжнародному конгресі “Василь Стефаник і світова культура”.

Організатори конгресу застосували справді вперше в Україні нову інноваційну “пандемічну” (мається на увазі кількість учасників та доповідачів) “технологію” щодо його проведення. Головне, вона не потребувала “вакцинації” усіх охочих взяти участь у цьому святі, а саме: було визначено так звані панельні дискусії (усього шість), про що мова буде далі. На цих панелях 15 травня, зокрема третій-шостій, було виголошено цікавезні доповіді з літературознавства та мовознавства ученими з України, Угорщини та Польщі. Усі бездоганні, актуальні, мудрі... Однак найбільше мене взяло в дискурсивний полон слово львівського професора, декана філологічного факультету Святослава Пилипчука, який філігранно проаналізував проблему фольклору у творчості письменника-ювіляра, зокрема в новелі “Давня мелодія”. Чи, скажімо, виступ львівського професора, завідувача кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Львівського університету ім. І. Франка Михайла Гнатюка (його дід, як розповів промовець, особисто знав В. Стефаника, портрет якого був на покуті в їхній хаті, і це шанували в родині), від сили голосу якого навіть літери залипали на моїй клавіатурі (розглядав творчість В. Стефаника в контексті модернізму). А який несподіваний ракурс у прочитанні В. Стефаника відкрила професорка із Сум Лариса Горболіс – про звук як повноцінний елемент художнього дискурсу в новелі В. Стефаника “Камінний хрест”. А як вишукано розповіла про переклади творів В. Стефаника угорською мовою доц. Евеліна Балла з Ужгородського національного університету. А як цікаво... То таки всіх не перелічити, бо треба було бачити і чути виступи, зокрема мовознавців, де панелював знаний лінгвіст, активний член “Просвіти” проф. Микола Лесюк (підготував перший випуск “Словника мови творів В. Стефаника)... То було свято, і я, аби не зурочити роботу чудо-техніки, аді два дні не голивсі, знаючи гуцульські повір’я...

А поки тривали невеличкі міжпанельні перерви в роботі конгресу, я мольфарив (уроки брав безоплатно в чародійки-мольфарки, обдарованої поетки, учасниці конгресу Власти Власенко, і таки не безуспішно). Моє мольфарство вивело мене, на радість “самому собі” та й всим людьом, на новий покутський путівець, на якому, зачарований доповідями, я ади прозрів: у Русові стався тектонічний злам, як би сказала Ліна Костенко, і не без участи геніального Стефаника. Я довго чекав сего зламу: уперше за довгі літа самостійности України ми не били поклонів перед Европою та Ґамериков, а навпаки – учені сих країн били поклони нашим ученим, які так чудово і науково розкішно презентували творчість геніального Василя Стефаника. І ось тут, у Русові, було, нарешті, знято віковічну “паранджу” з лиця нашої наукової еліти, величавої, мудрої, талановитої, працьовитої. І так хотілося вигукнути на всі груди, плаї та дороги покутські: “І ми в Европі”!!!

І хто б міг подумати, що нова панельна форма роботи конгресу буде такою успішною і результативною. Весь світ схиляв свою голову перед Стефаником і Русовом. І як слушно зауважив український поляк, професор Люблінського університету ім. М. Кюрі-Склодовської Ігор Набитович, що тут пульсувала така дивовижна інтелектуальна енергетика, яка із сільської локації дивовижно й потужно ринула у світові простори. І то правда, дорогий Ігоре!

Усі панелісти й учасники дискусій, тобто підпанельники, від Ужгорода до Сум і Херсона у цьому трикутнику найдальших межових локацій України із центром у Русові засвідчили: ми є, ми маємо геніальних письменників, ми маємо багату українську мову, якою можемо передати найскладніші порухи людської душі й найгеніальніші думки. Ми маємо наукову національно мотивовану еліту. До речі, не можу тут не згадати у цьому контексті Світлану Лавочкіну, письменницю й перекладачку, яка живе в Німеччині й пише англійською мовою (народилася й виросла в Запоріжжі). В інтерв’ю “Літературній Україні” (№ 8, 24 квітня 2021 р., с. 23) вона зауважила, що “твори, написані українською, дуже впевнено почуваються на іноземних ґрунтах”, оскільки українська мова “вельми пишна, гнучка, універсальна, емоційна” й на відміну “від “втомлених” світових мов” має “дорогоцінні невичерпні копалини лексики та синтаксису. Це великий шанс для українських митців”, адже такими “невичерпними копалинами” є наші діалекти, які, на думку європейки, “було б дуже добре обійняти” разом, які є в “українській, і щоб література відбивала ці різноманіття” (ними, як відомо, так щедро послуговувався у своїх творах Василь Стефаник, а тому для багатьох був “нечитаємий”).

Дякую усім, хто причетний до цієї знакової події, зокрема професорам Степану Хоробу, Роману Голоду, Миколі Лесюку, Роману Піхманцю, ректорові університету Ігореві Цепенді за таке свято науки і розкіш спілкування. Івано-Франківськ – це потужна наукова гуманітаристика в Україні. Слава Стефанику, слава нашим науковцям, слава Україні!

Панель-новела друга – “Академія”

Якщо в незакінченому творі В. Стефаника “Академія” мовиться про товариство з “*двайцяти людий, селян найбільше, дві пані, кілька інтелігентів, зодягнених напів по-сільському*”, то в перший день роботи Міжнародного конгресу “Василь Стефаник і світова культура” письменників Русів зібрав велелюдну академію за участи селян, багатьох учених пань та професуру, інтелектуальний цвіт нації, зодягнену якщо не “напів по-сільському”, але й не дуже по-панському, відповідно до соціального статусу професора в наш час.

З опублікованих матеріалів про ювілейні заходи з нагоди 150-ліття В. Стефаника прагну донести до читачів “Слова Просвіти” найважливіше. Конгрес став пуантом усіх святкових дійств і згуртував провідних учених не тільки України, але й Польщі, Угорщини, Чехії та Сполучених Штатів Америки (зголосилося понад 170 учасників!!!), які не просто досліджують творчість геніального покутянина, а й захоплені непересічною особистістю митця. Учасників цього поважного наукового зібрання привітали: ректор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, проф. Ігор Цепенда, акад., директор Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України Микола Жулинський, ректор Ягеллонського університету, проф. Яцек Попєль (свого часу В. Стефаник був студентом цього навчального европейського закладу), директор Інституту української мови НАН України, проф. Павло Гриценко, проф. Анджей Романовський (Краків), проф. Леонід Рудницький (Філадельфія, США), Ґенеральний консул України в Кракові В’ячеслав Войнаровський, народний депутат України, член парламентського комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики, співголова групи з міжпарламентських зв’язків з Республікою Польща Микола Княжицький, голова Івано-Франківської обласної ради Олександр Сич та його перший заступник Василь Гладій, голова Івано-Франківської ОДА Андрій Бойчук, голова Краківського осередку Об’єднання українців Польщі Андрій Олійник, представники громадськості та духовенства Прикарпаття, а також члени родини письменника – правнук Василь Стефаник, правнучка Олеся Стефаник. До слова, у Львові живуть онуки сина В. Стефаника, Кирила: Василь і Олеся з дітьми Андрієм, Остапом і Дарієм.

Особливість конгресу і в тому, що це свято науки відбувалося просто неба в саду біля садиби письменника, серед черешень та яблунь, які колись посадив сам В. Стефаник, у місці, з якого учасники конгресу могли спостерігати всю оту красу Покуття, яку бачив і сам письменник. Це цілюще повітря та вишнево-яблуневий запах пробивався через захисне скло монітора і витав у моєму робочому кабінеті. Таким чином, вдалося створити абсолютно нову та неповторну атмосферу для дискусій науковців та літературознавців. До того ж обрано оригінальну форму проведення конгресу, а саме: організатори відмовилися від традиційних секцій, а окреслили так звані тематичні панелі, на кожну з яких дібрано по шість доповідачів, ув обговоренні виступів яких могли брати участь усі охочі.

Перша панель – *“Василь Стефаник: діалог поколінь”*; **друга панель** – “*Василь Стефаник і культурно-історичні контексти”*; **третя панель** – *“Василь Стефаник: дискурс інтерпретацій*”; четверта панель – *“Феномен художнього мислення Василя Стефаника: дилема змісту та форми”*; **п’ята панель** – *“Творчість Василя Стефаника в інтертекстуальних горизонтах”*; **шоста панель** – “*Мовностилістичні особливості художнього світу Василя Стефаника*”. Модераторами цих панелей були відповідно професори, доктори філологічних наук Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника Степан Хороб, Роман Голод, Роман Піхманець, Наталія Мочернюк, Микола Лесюк.

Йшлося у доповідях та дискусіях про сучасність новеліста, традиції творчості В. Стефаника в українській та світовій літературах у розрізі його особистого досвіду та переживань, діалектику національного та інтернаціонального, про проблеми рецепції творчості письменника у світі, про важливість його інтелектуального “оточення”, про новелістику В. Стефаника в іномовних середовищах (компаративний вимір), про долю літературних

текстів на сцені та в образотворчому мистецтві, про генезу художнього образу в аспекті перехрестя різних видів мистецтв, про феноменологічний підхід у потрактуванні новел В. Стефаника, про фольклорно-міфологічну парадигму художнього мислення як такого, національно-історичні коди В. Стефаника, екзистенційні моделі поведінки Стефаникових героїв, наратологічні структури художньої антропології В. Стефаника, модернізм В. Стефаника, про новелістику В. Стефаника в контексті розвитку української прози кінця XIX – поч. XX ст., наукові і творчі рецепції В. Стефаника у світі, переклади В. Стефаника (нові здобутки і проблеми), роль В. Стефаника у розвитку української літературної мови, літературна мова і діалект (співвідношення форми), мовосвіт творів В. Стефаника у перекладах іноземними мовами (автентичність тексту).

Вертаюсь до першої редакції “Академії” з підзаголовком “Засіданє”: “*Антось, голова цеї академії, говорить: Наша рада постановила, аби жінок не пускати на нашу академію, аби не варити чай, бо всі думають, заглядаючи крізь вікна, що ми так богато фарбованої горівки п’ємо, і аби на цім вечері кіньчити наші сходини*”. Щодо конгресу в Русові, то жінок таки “пустили на академію” і за моїми підрахунками у програмі вписано аж 118 жіночих імен із усього світу зі 170-ти учасників загалом (географія конгресу охоплює практично всі наукові філологічні осередки з усієї України). Бо, скажімо, на четвертій панелі із шести панелістів четверо – то жінки: Світлана Кирилюк (Чернівці), Тереза Левчук (Луцьк), Лариса Горболіс (Суми), Олександра Вісич (Острог).

Оскільки всі події відбувалися під накритим шатром просто неба, то, зрозуміло, у вікна ніхто не заглядав, а зі слів завідувача кафедри української літератури проф. Степана Хороба, на плечі якого ліг чи не увесь “літературознавчий” тягар організації конгресу, відомо, що першого дня “наші сходини” завершилися близько 24 години виставою Івано-Франківського драмтеатру “Вона – Земля” (“*Наше діло з землею; пустиш єї, то пропадеш, тримаєш єї, то вона всю силу з тебе вігортає, вічерпує долонями твою душу; ти припадаєш до неї, горбишся, вона з тебе жили вісотує, а за то у тебе отари, та стадо, та стоги. І вона за твою силу дає тобі повну хату дітий і внуків, що регочуться, як срібні дзвінки, і червоніют, як калина...*”).

“Це був сильний та незабутній фінальний акорд святкувань 150-річниці Василя Стефаника 14 травня!”, – з гордістю повів мені Степан Хороб. А ректор Ігор Цепенда, зауважив мій співбесідник, подякував акторам за цікаве прочитання В. Стефаника, зокрема зауважив, що місце для вистави поблизу садиби для втілення образів із творів Стефаника вибрано дуже вдало. До того ж, після вистави на базі обсерваторії на горі Піп Іван – це ще одна цікава локація, а театр розширює географію своїх сценічних майданчиків. Ростислав Держипільський, режисер і директор театру, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, висловив надію на те, що це місце цілком може стати постійно діючою сценічною локацією.

Вивідати в організаторів конгресу, а чи “варили чай” для гостей, а чи “*богато фарбованої горівки*” було випито того вечора, мені, на жель, не вдалоси, хоча пан професор Степан Хороб повів мені, що уже далеко під вечір стало досить прохолодно і всі трохи примерзли. Отож, пригубити чарчину “фарбованої горівки” з нагоди такого прекрасного дійства було би й не гріх, та й сам В. Стефаник, гадаю, пригостив би, попри все, своїх чічаних гостей.

Панель-новела третя і остання – “Моє слово”

Святкування ювілею В. Стефаника на Прикарпатті не обмежилося лише проведенням конгресу, але й іншими знаковими подіями, про які варто сказати окреме слово. В Русові було оголошено переможців обласної премії ім. В. Стефаника, яка проводиться у трьох номінаціях: “*Поезія*” – Богдан **Томенчук** за збірку “Переступний день”, “*Проза*” – Іван **Монолатій** “Від Донецька до Перемишля. Як сучасна література “пам’ятає” українські міста”, “*Документальна і науково-критична література*” – Ігор **Любчик** за книжку “Лемківські долі: трагізм і пам’ять поколінь”.

Завдяки фахівцям Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника у Русові створено інтерактивний музей Василя Стефаника європейського рівня. Саме з відвідання цього музею розпочалися урочистості святкування Дня університету та ювілею письменника! 14 травня в День університету та ювілейний день народження патрона університету Василя Стефаника відбулась онлайн-прем’єра модернізованої п’єси англійською мовою “Камінний хрест” за мотивами однойменної новели В. Стефаника.

Правнучка В. Стефаника Олеся Стефаник передала віднайдені листи письменника до музею в Русові. Директорка меморіального комплексу в Русові Ольга Ленько розповіла про оновлення експозиції музею. Музейні експозиції, присвячені життю та творчості Василя Стефаника, розгорнуті у двох приміщеннях: у трьох меморіальних кімнатах садиби письменника зберігаються його меблі, побутові речі, одяг, та в колишній школі, де зараз зроблено сучасний інтерактивний музей. У контексті відзначення цієї знаменної дати спільними зусиллями Генерального Консула України В. Войновського в Кракові, ректора І. Цепенди, голови Івано-Франківської обласної ради О. Сича, за підтримки Краківського кола Об’єднання українців Польщі і вагомої допомоги українського підприємця-прикарпатця Андрія Абрам’яка вдалось у вкрай стислі терміни реалізувати проєкт ревіталізації частини фасаду будинку на вул. Аріанській, 1 у Кракові, де жив видатний український письменник і було встановлено 15.10.1971 р. на його честь меморіальну дошку.

У стінах Прикарпатського університету з нагоди ювілею В. Стефаника та з ініціативи кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту ПНУ доц. Г. Волощук та проф. О. Солецького проводився інтелектуальний онлайн турнір “Шлях Василя Стефаника” між учнями навчальних закладів Івано-Франківської області. Виявило бажання взяти участь у цій грі 78 команд, у тому числі навіть із Закарпаття: розроблено унікальну мапу, яку кидає карпатська рись і яка ставить кожному учасникові 20 запитань (загалом у грі існує 300 запитань), одночасно грає 6 осіб. Гру супроводжує автентична покутська музика кінця XIX – початку XX ст. На основі цього досвіду ухвалено рішення про проведення всеукраїнського турніру “Шлях Василя Стефаника”.

Свій внесок зробили й працівники наукової бібліотеки ПНУ, підготувавши електронну версію дуже цінного покажчика “Стефаникознавство у вищих закладах освіти України : бібліографічний покажчик : [електронний ресурс] / уклад. О. М. Блинчук, ред. С. В. Олейник ; відповід. за вип. та ред. О. М. Блинчук; наук. ред. О. Б. Гуцуляк; вступ. ст. Н. Р. Галярник. – Івано-Франківськ, 2021. – 77 с.”.

Неабиякою подією не лише для Прикарпаття, але для усієї України став вихід 3 томів у 4 книгах творів Василя Стефаника, зокрема факсимільне видання усіх прижиттєвих збірок письменника, за редакцією С. Хороба та викладачів кафедри української літератури Р. Піхманця, Є. Барана. Варто наголосити, що вперше в одному томі (том 2) зібрано переклади творів В. Стефаника мовами світу (презентовано 12 мов). Окрім цього підготовлено такі видання: 1. Василь Стефаник у дослідженнях і спогадах (упоряд. С. Хороб); 2. Словник мови художніх творів Василя Стефаника. (Фрагмент) (автор-укладач М. Лесюк); 3. Антологія художніх творів і наукових праць лавреатів премії імені В. Стефаника – викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (упоряд. Є. Баран); 4. Слоньовська О. Василь Стефаник: маестро української новели: монографія. Готується до видання збірник матеріалів Міжнародного наукового конгресу “Василь Стефаник і світова культура”, присвяченого 150-річчю від дня народження письменника, а також антологія у 2-х томах, присвячена рецепції творчості В. Стефаника в Україні та світі.

У цьому контексті не можу не згадати своїх колег зі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Як заявив у своїй доповіді на засіданні Президії НАН України генеральний директор бібліотеки В. Ферштей, у червні 2021 р. у Львові заплановано проведення Міжнародної наукової конференції “Василь Стефаник в українському та світовому соціокультурному просторі”. Обговорюватимуться такі наукові проблеми: 1. Бібліотечна стефаникіана (фонди, видання, заходи). 2. Стефаникова спадщина українською та іншими мовами. 3. Рецепція творчості Василя Стефаника у міжвоєнних західноукраїнських та еміграційних виданнях. 4. Василь Стефаник в українській та європейській пресі. 5. Архівна стефаникіана (епістолярій, рукописи, особові документи). 6. Василь Стефаник в образотворчому мистецтві (екслібриси, ілюстрації до творів, мистецькі рефлексії тощо).

До ювілею в цій бібліотеці вийшла у світ книжка “Василь Стефаник у європейській пресі. 1899–1936: антологія” (презентація відбулася 14 травня 2021 р.). Антологія об’єднує найповніше зібрання газетних та журнальних публікацій від перших відгуків і рецензій на “Синю книжечку” 1899 р. до численних некрологів, опублікованих на шпальтах української галицької, еміграційної та зарубіжної преси. Бібліотека готує до друку низку подарункових видань, зокрема видання творів письменника українською та польською мовами у форматі білінгва з численними ілюстраціями, переважно з фондів Бібліотеки і Національного музею ім. А. Шептицького. Пропонована книга-білінгва охоплюватиме твори В. Стефаника, які становили значний інтерес для читацького середовища України та Польщі на рубежі XIX–XX століть.

Отож, цей щедрий ужинок свідчить, що В. Стефаник недарма писав, що “*слово своє острити буду на кремінюдуші моєї і намочене в труті-зіллю пускати буду на ліво*.

А слово своє буду ломати на ясні проміньчики соняшні і вмочу єго в кожду чічку, що з неї пчола мід зносить і пускати буду на право”.

А яке своє слово мовили організатори та учасники конгресу, то, прошу паньства, слухати:

“*Ми дуже раді, що модернізували модель проведення конгресу, регламентували виступи і більшість часу присвятили дискусіям, які були дуже жваві, яскраві і новаторські. Прозвучало багато нових думок, які будуть опубліковані у матеріалах конгресу. Вони по-новому розкриватимуть творчість Василя Стефаника*”, – переконаний доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури **Степан Хороб**.

“*Та форма конгресу, яку ми втілили, абсолютно себе виправдала. І ми маємо дуже багато позитивних відгуків від наших колег, які працювали з нами як в онлайні, та і у Русові*, – зазначив професор **Роман Голод**, декан факультету філології Прикарпатського університету. – *Від традиційного проведення форумів такого рівня ми залишили тільки публікації матеріалів у збірнику, який невдовзі буде виданий. Ну а головний акцент зробили на панельних дискусіях науковців. Стефаник заслуговує того, щоб ми не реферати читали про нього, а щоб ми мали живу, емоційну, експресивну розмову про нашого видатного земляка і патрона університету. І ця змістовна та різноаспектна розмова вдалася!*”.

“*Дискусії об’єднали навколо постаті Стефаника кілька країн, не тільки Україну. Це демонструє, що він є актуальним й у європейському та американському просторі. Коли ми говоримо про кінець XIX – початок XX століття, то Стефаник у цьому проміжку є одним із лідерів в українській літературі переходу від реалізму до модернізму. Тобто він поєднує у собі всі ці елементи, і сьогодні про це багато говорилося. Постать Стефаника є для нас знаковою та межевою. Він приходить в українську літературу тоді, коли українська література не має жодних комплексів щодо інших літератур європейських, і Стефаник репрезентує українську літературу, як літературу високої культури і високого стилю*”, – переконаний доктор філологічних наук, професор університету імені Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (Республіка Польща) **Ігор Набитович**.

Думаю, що якби сталося чудо й Василь Стефаник вернувси би на зимлю та й увидів сесі праці і торжества, та почув сказані там поклони на його адресу, то спродав би до решти свої морги поля та частував би щедро усіх тих чічаних та файних ґаздів, що так його вшанували на 150-му році народження. Правда, він би поганьбив мене за те, що досі немає повноцінного бібліографічного покажчика про життя і творчість В. Стефаника. Дай Боже дожити до 155-річчя новеліста, то сей гріх щиро спокутую яко працівник НБУВ.

[1] Тут і надалі використано назви та цитати з новел В. Стефаника. – С. К.

Слава Богові за все…

Анатолій МАТВІЙЧУК,
співак, поет, композитор, публіцист,
Народний артист України

Ця фраза сьогодні час від часу лунає в моїй свідомості, хоча душа знаходиться в якомусь особливому, майже медитативному спокої, коли не потрібно багато думок і слів – достатньо однієї, Величної Мантри, в якій умістилося все: Любов і Туга, Радість і Смуток... Слава Богові за все.

Бувають такі тихі вечори, коли небо обкладає важкими хмарами, що тиснуть і тиснуть на свідомість, ніби гранітні брили. Аж тут – нізвідки – проступає якесь світло – і в короткому проміжку поміж хмарами раптом заясніє, закучерявиться і проллє своє тихе сяйво молодий місяць. Ніби нагадуючи: “Життя – прекрасне, як би все не склалось!”

І ти розумієш, що головна цінність твого життя в тому, що воно триває, і піщинки твого годинника – це далеко не часточки кварцю, а чистісіньке золото найвищої проби. Бо ти усвідомив, як ніхто, могуть і незворотність часу. Це те, про що не здогадуються молоді, бо молодість – пора набуття досвіду, а не гірких прозрінь. У неї, молоді, все це попереду.

Як там у мене в одному вірші:

Ми живем одну коротку вічність,
А чи, може, нескінченну мить...

Тож для молодих життя – це коротка вічність, а для нас, зрілих і просвітлених, – нескінченна мить. Справді нескінченна, бо коли прийде її кінець, ми про це вже не відатимемо, розчинившись у хвилях вічності...

Слава Богові за все.

І перше за те, що він дав нам Свідомість. А вона – неймовірна річ. Юним і молодим вона дає можливість жити мріями. Людям зрілим і сповненим сили - конкретними планами. А люди похилі живуть своїми найдорожчими спогадами. Ті приходять до них у найкращих снах, чи в моменти денного розслабленого спокою, коли очі просто спостерігають, як біжать по небу хмари, як тремтить листя на вітру, як граються діти в свої одвічні “доньки-матері”.

Що є життя? Хто до кінця збагне?
Воно — прекрасне, як би все не склалось...

Повторюю ці слова, знаючи, що плин часу буває, як легенький вітерець, а буває, як жахливий ураган. Добре, що нікому не зриває дахи і не руйнує стіни, а від тих негараздів, що час від часу підступають до нашого порогу, можна якось заховатися всередині себе, знаючи, що там у тебе тепло і затишно. А це не кожному дається. Хтось би віддав усе, аби не лишатися наодинці із собою, бо там, усередині, – пекучий біль непрощених образ і жага несправджених амбіцій, гострі ножі неправедних вчинків, зрад і злочинів, які пектимуть і мучитимуть до самої смерті. А можливо – і опісля. Хто знає?

Слава Богові за все!

Особливо за те, що не дав мені ані шаленої слави, ані величезних статків, ані важкого тягаря відповідальності за долі цілих народів. Бо як воно важко буде – залишати колись цей світ, гадаючи, що ти спіймав за бороду самого Бога, що на тебе працює сила-силенна людей, які готові тобі молитися, а прийде час – зненавидять – і поширюватимуть легенди та плітки про тебе...

Слава Богові за все!

У тебе є твій дім, твої рідні. Чи кілька друзів, яким ти можеш подзвонити навіть серед ночі. Просто так. Погомоніти про футбол, про жінок і про політиків...

А коли ти не спиш усю ніч, навіть якщо ти ліг рано, а заснув, коли вже за вікном зажевріло на Сході, ти, прокинувшись, можеш не поспішати кудись летіти стрімголов. Бо знаєш: твоє від тебе не втече, а якщо втече, то воно – не твоє...

Тому ти не спішиш уже нікуди, а, підійшовши до вікна, широко розплющуєш очі і, зробивши глибочезний, аж до хрусту ребер, вдих, подумки говориш: “Дякую, Боже!”

Слава Богові за все.

І найголовніше за те, що він дає можливість осмислювати своє буття, знаючи, що хтось, у такі тихі вечори робитиме теж саме...

І от, коли цю істину збагнеш,
То легко буде жити й помирати.
І рідним братом ти мене назвеш.
І я в тобі знайду — сестру чи брата…

Слава Богові за все, рідні мої брати і сестри...

Руслана ЛОЦМАН

Код єдності

Для нас вишиванка – не тільки на свята,
Для нас вишиванка – щоденне життя.
Це пісня, що з серця злітає крилато,
Це до України святі почуття.
Для нас вишиванка – не тільки окраса,
Не просто старе автентичне вбрання.
В ній наша історія, думи Тараса
І все, що пов’язане з словом “рідня”.
Для нас вишиванка – енергія роду,
Ці хрестики віри – від зла оберіг.
Це те, що ніколи не вийде із моди,
Що нас, українців, об’єднує всіх.
Для нас вишиванка – то паспортні дані,
То, можна сказати, мов шкіра і кров.
У ній ми зростали щасливі і гарні,
У ній нас плекала батьківська любов.
Для нас вишиванка – весільна обручка,
Рушник, що на щастя і долю лежить.
Бабусину голку тримає онучка,
Щоб звичай прадавній продовжував жить.
Для нас вишиванка – присяга на вірність.
І найголовніше, щоб з нею чи без
Ми серцем служили своїй Україні.
Молитвами світла торкались небес.

21.05.2020

Незабутнє

Вадим ПЕПА, письменник

Після проголошення незалежної Української Держави пощастило воскресити в українській літературі ім’я талановитої письменниці Докії Гуменної. Її батько в містечку Жашків на Черкащині, уславленому велелюдними ярмарками, тримав дрібну крамничку, в якій разом з іншим крамом продавав українські книжки, що ними зачитувалася молодша донька. За “диктатури пролетаріату” родину “буржуя” репресували. Батьки подалися світ за очі. Старша дочка, запроторена в Сибір, добралася в товарняках через Москву до рідного краю, переховувалася в родичів на хуторі.

Учителем Докії в школі був поет Дмитро Загул. Він доклав сил, щоб надзвичайно здібна дівчина продовжила навчання в Києві. Для цього їй довелося під тиском жорстоких енкаведистів написати заяву про відречення від батьків. А подумки вважала, тамуючи сльози, що робить це не про людське, а про катівське око.

Такі ж “пильні чекісти” 1933 р. звинуватили члена літературної організації “Західна Україна” Д. Загула в “націоналізмі”, впаяли 10 років концтаборів. Спершу в Забайкаллі вдовольнявся тюремною баландою як “строитель Бама”. А після вбивства Кірова в Ленінграді опинився в “північно-східних таборах Колими”. Як тільки не випробувала гірка недоля – асистент фельдшера, помічник маркшейдера, заготівельник деревини, обліковець на виведенні торфу й золотоносного піску, обмірник забоїв і просто різноробочий.

Відбувши 1943 року визначений неправедним судом строк, просив звільнення. Але йому, так само, як іншим, оголошено, що “сидітимуть” до “особливого розпорядження”. Репресивне “червоне колесо” підминало сотні тисяч або й мільйони людських життів без розбору. Від серцевого нападу помер влітку 1944 року в “Колимському краї”. Відомостей про реабілітацію немає. Імовірно, нікому було поклопотатися...

Під час Другої світової війни, опинившись не з власної волі в окупованому Києві, Докія Гуменна, вірна дочка свого народу, яка люто переслідувалася за радянської влади, не заплямувала свою совість жодною співпрацею з фашистами. Виживала, продаючи на тодішньому Євбазі та обмінюючи на щось їстівне вишивки, над якими скніла день і ніч.

Не давала спокою згадка про статтю А. Фарбера “Лживая повесть” у московській газеті “Правда”. “Марксистська критика” в жовтні 1940 р. рознесла в пух і прах повість “Вірус” правдолюбної авторки про задушливу атмосферу в обласному відділі охорони здоров’я, де до скандального звільнення нетерпима до фальші працювала стенографісткою та заодно перекладачкою з російської мови на українську й навпаки. Потягла до Львова найдорожче, що мала, – рукописи та власні видання, розкритиковані вщент. Бідувала в ДІПі – в європейських таборах для переміщених осіб.

Шукала притулку в тодішній Чехословаччині, Австрії, повергнутій Німеччині, Італії, Канаді, поки не очутилася у США. Найнялася на нелегку роботу в цеху, де виготовлялися канати для морських суден. Не новиною для емігрантки була фізична праця: у Києві працювала на підприємстві, де виготовлялися будильники. Оселилася в Нью-Йорку в “апартаментах” – кімнатці на першому поверсі, в тисняві між паперами й книгами. За творчими пориваннями ніколи було вгору глянути. І не до заміжжя було. Тільки й утіхи, що активна діяльність у тамтешній українській громаді.

Жодні поневіряння не завадили воістину талановитій письменниці написати чотиритомний твір-епопею “Діти Чумацького шляху”. Вже те, як було видрукувано унікальний роман, засвідчує, що то – справжній подвиг людини з великої літери. За вихідними даними: Мюнхен – Нью-Йорк, 1948-1951 рр. Після проголошення незалежної Української Держави ми до останнього подиху Докії Кузьмівни 4 квітня 1996 року обмінювалися листами, за якими, було видно, недремно пильнували “органи”. Надіслані ж її видання на мою київську адресу попри всі мої старання так і не вдалося одержати.

Видавництво “Дніпро” за моєї ініціативи опублікувало книгу Докії Гуменної “Дар Евдотеї” – правдиву історію поневірянь відданої Україні авторки в чаду комуністичної ідеології. З цієї нагоди 2003 року я запропонував Миколі Вінграновському відвідати Жашків. Знаменитий поет і популярний кіномитець погодився. Відправилися легковиком його приятеля з кіностудії Довженка. Якраз тоді Микола знімав як режисер серію “Гетьманські столиці”. Вирішив показати в Жашкові “Чигирин – столиця гетьмана Богдана Хмельницького”.

Обдарованим патріотичними переконаннями в Україні так чи інакше уготований тернистий шлях. Після школи красень-син степовиків поступив на акторське відділення Київського інституту театрального мистецтва. Формуючи з дозволу пом’якшеної на той час влади свій власний курс у Всесоюзному державному інституті кінематографії, Олександр Довженко узяв показного київського студента під свою опіку. У фільмі видатного майстра “Повість полум’яних літ” (1961), відзнятому Солнцевою, Вінграновському випала честь зіграти рядового солдата Івана Орлюка. За найкраще виконання чоловічої ролі отримав золоту медаль Міжнародного кінофестивалю в Лос-Анджелесі.

...У салоні автомобіля за спиною водія ми їхали з Миколою плечем до плеча. Про що тільки не переговорили. Він зі злістю сказав, що вийшов із Комітету Шевченківської премії. Не стерпів піднімати руку за “договорняки”, що ухвалювалися поза Комітетом. Гадаю, з пам’яті старших поколінь правовірних комуністів не вивітрилося, як О. Корнійчук, захлинаючись від захвату, проголошував лавреатом Шевченківської премії Микиту Хрущова. А ще першорядні лавреати – затяті борці проти “українського буржуазного націоналізму” та всіляких ворогів “радянської влади”. У тому, здебільшого мотлосі, пошукати за нинішніми оцінками щось путнє важко. Не було б потреби нагадувати про це, якби пануюча політика не накладала лапу на присудження будь-яких премій...

До клубу в Жашкові прізвище Вінграновського принадило учителів і любителів кіна та красного письменства з усього району. Після урочистого зібрання проводжав гостей чималий гурт “доброзичливців”. Одна вчителька, певно, з бойових, підступилася до Миколи Степановича: “Коли Вас побачила, защеміло серце: як Ви подалися! А коли послухала, то яка ж у Вас сила духу!” “Нічого собі комплімент”, – довелося мені зауважити стиха. Микола усміхнувся: “O sancta simplicitas” (О, свята простота!). Ці слова приписують чеському проповіднику Яну Гусу. Засуджений католицьким Константським собором “світоч правди, волі”, за характеристикою Т. Шевченка, нібито сказав так, коли старенька селянка підкинула до вогнища принесений нею хмиз. Вінграновському судилося переступити межу вічності 26 травня 2004 року. Прожив 67 літ. Похований на Байковому кладовищі в Києві.

Докія Гуменна упокоїлася на українському православному цвинтарі Саут-Баунд-Брук штату Нью-Джерсі. Її ім’я, як і Миколи Вінграновського, удостоєне світлої пам’яті в зарубіжжі та в незалежній Україні. У Києві належалося б назвати іменем Докії Гуменної вулицю, де вона горювала в такій же кімнатці, як і в Нью-Йорку...

Світлу пам’ять про Миколу Вінграновського увічнено в назвах вулиць у Первомайську, де народився, в Києві, Миколаєві, є провулок у Білій Церкві. Ім’я видатного письменника, актора, кінорежисера присвоєно школі №17 у Первомайську.

Недовідомі путі господні. А понад усе – жорстока юдоль земна. Колись римський імператор “Божественний Веспасіан” повчав сина, що “гроші не пахнуть”. Пахнуть люди. Кожний по-своєму. А з ними й людство з усіма державними інституціями. На щастя, неодмінно народжуються особистості, гідні великої пошани. А в Україні сповідують заповідане Тарасом Шевченком, Іваном Франком, Лесею Українкою... На лихо, так звана українська еліта легко піддається на уславлення будь-чого чужого, а не на вшанування достойних синів і дочок рідного народу.

Заслухаймо покази свідків

Володимир ВАКУЛЕНКО,
член Національної спілки письменників України

І приймемо їх як докази. Це пропонує нам зробити відомий в країні й за її межами науковець Георгій Чорний у своїй новій книжці “Хто ми є, українці?” (Київ, “Ярославів вал”, 2020).

А свідки ці на боці нашого захисту від незчисленних “позивачів”, що століттями й донині звинувачують Україну (ставлячи під сумнів доцільність і законність її існування) і українців у всіх можливих гріхах і злочинах проти сусідніх народів чи й проти людяності. Так, обставини складаються не кращим чином, тому ми змушені досі здебільшого захищатися, а не звинувачувати. А найкращими, найправдивішими свідками нашої найглибшої минувшини є наші гени, наша мова і артефакти (тобто речі, що не з’являються природним чином, а є продуктами творчої діяльності людини). Георгій Петрович не втомлюється наголошувати на тому, що “однобокий підхід до висвітлення історичних процесів, у якому превалює археологія, має відійти в минуле”. Потрібен комплексний аналіз показань усіх названих свідків із залученням до справи досягнень різних наук і методик інших галузей знань, нині тільки він може відтворити достовірну картину історичних процесів. Зверніть увагу: не процесу, а процесів. Бо їх у кожну епоху може відбуватися, тривати по кілька водночас, різноспрямованих і взаємовиключних.

Ця книжка може вважатися продовженням і розвитком теми, сконцентрованої, сконденсованої в попередньому історичному дослідженні Г. Чорного “Київ досвітній”, що вийшло друком 2014 р. і мало доволі непоганий, як на теперішні часи, резонанс у середовищі всесвітнього українства.

Георгій Чорний зберігає воістину юнацьку закоханість у книжку, і література, яку заведено називати “красним письменством”, постійно в його полі зору, і це не тривіальна втіха на дозвіллі, а засіб тримати добру інтелектуальну форму, як і вдячне джерело допомоги в фахових історичних дослідженнях, і, наскільки я знаю цього чоловіка, – елемент самоповаги. Бо в художніх творах давніших чи ближчих епох (зокрема, в поезії) він також знаходить підтвердження наукових гіпотез чи концепцій. А давні хроніки, які він серед іншого аналізує, іноді й писалися як літературні твори.

Нелегко викласти коротко суть наукової праці, в осяжному минулому це робили самі автори, такий виклад мав назву резюме і розміщувався в її кінці англійською, російською чи й кількома мовами. В даному випадку було б краще, аби читач подумки (чи й на папері) коротко зробив собі таке резюме сам. Хоча деякі узагальнення в невеличкій післямові Г. Чорний таки робить.

У ту чи іншу книжку можна увійти, як у рідну домівку після розлуки; як у незнайомий храм – з трепетом і напруженістю; як на місце роботи, яку, хоч іноді неприємну, треба виконати... Охочі доповнять мене. Книжка Георгія Чорного сприймається як його затишний робочий кабінет, куди доброзичливий господар запрошує трохи попрацювати й зі словами “будьте як удома” йде робити інші свої справи. Знайома ситуація?

У таких випадках людина, щоб освоїтися в новій обстановці, спиняє увагу на речах знайомих і звичних. Мені приємно було натрапити в розділі на мовну тему на розповідь про книжку “Сказання Пріска Панійського” (це секретар візантійського посла до короля гунів Аттіли). Це видання досліджував харківський вчений, багатолітній голова обласної “Просвіти” Анатолій Кіндратенко в праці “Походження та дії гунів” поряд з твором греко-римського письменника Амміана Марцеліна. Анатолій Миколайович – професор математики й фізики, Георгій Петрович має науковий ступінь і звання лауреата Державної премії за розробки в оборонній сфері. Чому люди технічних знань беруться за дослідження, та ще й фахові, з української історії? А саме тому, що привчили себе й привчають нас до всебічного аналізу, до тривкого обгрунтування своїх стверджень і висновків, до праці з цифрами. Хіба історія – не точна наука?

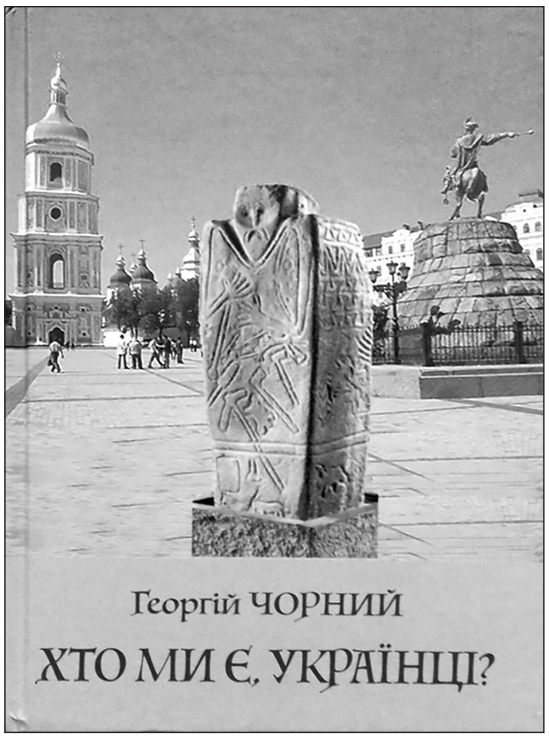

А коли довелось побачити карту (репродукцію якої подано в книжці Г. Чорного) в праці американських авторів про історію англійської мови, згадався покійний уже Сергій Петрович Плачинда і його дослідження про давню історію України “Лебедія”, подароване більш 10 років тому на одному з форумів у Києві. Там теж була ця карта, що показувала давні витоки індоєвропейських мов з середньої Наддніпрящини, тобто з прадавньої української мови. Не упереджені й не куплені науковці з різних країн завжди розуміли й показували мислячим людям ключову роль України в зародженні й поширенні сучасної цивілізації. До таких вчених належав і польський мовознавець Михайло Красуський, чия праця “Прадавність української мови”, передрукована більш ніж через 100 років, на зорі відновлення Незалежності, в одному з наших часописів, не могла не привернути до себе уваги.

У тім то й лихо – і воно характерне не лише для України – що, здавалось, істини, які мали б бути відомими всім і давно, постійно доводиться “передвідкривати”. Бо ж навіть доколумбова Америка в різні століття кілька разів була “відкрита” мореплавцями різних країн, а пізніше через агресивне невігластво, з одного боку, а з іншого – через жахливі пандемії, що спустошували цілі країни, це зникало з пам’яті, з “порядку денного” людства. Та згадайте “Казку про запопадливого начальника” (російською – ретивого) М. Салтикова-Щедріна, де цей начальник, “истребив тысячи жителей и спалив несколько городов”, “навёл порядок и тишину”. А хтось з підлеглих підкинув йому ідею знову закрити Америку, де були хоч якісь-такі права і свободи.

Але ж через півтори сотні років після Салтикова-Щедріна у начальника визріла ідея закрити Україну, й чи вистачить у нього “рассуждения” спитати самого себе: “Но, кажется, сие от меня не зависит?”

Гляньмо ще раз на книжку Георгія Чорного. Для кого вона – для широкого кола читачів? Таке коло якщо й було колись, то нині воно дуже звужене, ще й сегментоване, якщо не фрагментоване. І кожен автор-дослідник має донести життєво важливу для існування нації інформацію – давню й нововідкриту – перш за все до свого сегменту. А нині стоїть завдання, за комп’ютерною аналогією, провести дефрагментацію диска, тобто читацького кола. Хіба не так чинили апостоли, що несли різним людям у різних світло Христової істини? І ким вони були – “фаховими” богословами? Ні, але вони такими стали, будучи серед покликаних, ставши обраними.

Як і наш земляк, що до своїх історичних досліджень займався (й донині це робить) розробками в іншій, технічній формі нашого буття. А що ж таки було для нього імпульсом до того, щоб опинитися серед тих обраних (а їх справді небагато), взяти на себе цей хрест і без нарікань нести його? Георгій Петрович в подробицях оповідає про один з таких поштовхів, покликів згори до пізнання української минувшини – то було віднайдення 1973 р. на лівому березі Орелі Керносівського ідола, скульптурного зображення арійського бога з III тис. до н. е. Подібна фігура – Збруцький ідол, знайдений в середині XIX ст., була перевезена на етнічну територію панівної тоді в тім краю нації, тобто польської, в Краків. А в центрі Києва лише копія, яку довелось оглядати мені.

Керносівський ідол теж міг би опинитись на території панівної нації, тобто в Ермітажі в Ленінграді. Там очі завидющі, а руки загребущі, та згадаймо, що за рік-два до того теж на Дніпропетровщині знайдено інший безцінний артефакт – золоту скіфську пекторалі, яка з легкої руки Бориса Мозолевського в наступні десятиліття стала одним з символів України в світі.

Згадує Георгій Чорний Горпину Федосіївну Ватченко, яка в ті часи очолювала Дніпропетровський історичний музей імені Д. Яворницького і “зуміла відстояти безцінну знахідку світового значення”. А також той факт, що скульптура, найімовірніше, була створена з брили каменя-пісковика, видобутої в давньому, ліквідованому вже кар’єрі біля його рідних Дубових Гряд і переправленої на інший берег Орелі.

Такі моменти й визначають і людські долі, й шляхи націй. А значущість їх може й повторюватися через тисячі років. В одному з інтерв’ю, що його мені довелось готувати кілька років тому, Георгій Чорний згадував спосіб життя й господарювання своїх діда й баби, в яких він, малий напівсирота, жив у роки нацистської окупації України, коли ніде й нічого неможливо було ні купити, ні виміняти, й по змозі все треба було робити власноруч – “від голки й ложки до мила й сірників”, а ще й тканину для одежі. Цю розповідь розширено й узагальнено в книжці. А вже в зрілому віці, вивчаючи артефакти з трипільських поселень, він зробив висновок, що напрошувався не лише з досліджень попередників, а з власного життєвого досвіду: все було так, як і в трипільців – тобто через сотні поколінь і тисячі років навички предків передавались нащадкам. Не тільки гени й мова. А сім’я може бути моделлю суспільства. Події 2020-21 рр., пов’язані з пандемією COVID, можуть бути початком кінця глобалізації. А країні, як сім’ї, бажано обходитися своїм, аби не бути залежною від критичного імпорту й нічого не позичати, якщо віддавати нема чим, як діду Карпові Душку. І те, що бачив 4-річний Георгій, за подальші роки сформувало в нього систему життєвих поглядів і цінностей, яка полягає, серед іншого, в тому, що існування суспільства на основі споживацтва й марнотратності не лише огидне, а й згубне, бо призвело до того, що людство опинилося на моральному й реальному несанкціонованих звалищах відходів.

А один з виявів марнотратності – в тому, щоб свою історію віддавати сусідам. Бо війна триває не лише на лінії розмежування, про неї не раз нагадує автор, проводячи прямі аналогії давньої минувшини з сьогоденням – війна йде й за історію, й тому її “справді треба переосмислити і переписати, врахувавши новітні наукові відкриття й викинувши міфи колонізаторів, не підтверджені фактами”. А цей виклад історії України в його виконанні піддається порівнянню з вічною вишуканою мелодією, трагічною, але й життєлюбною в суперсучасному аранжуванні нашого маестро.

У Києві знайшли приміщення для музею Івана Марчука

У Києві в історичній частині міста знайшли приміщення для облаштування персонального музею народного художника України Івана Марчука.

Як передає Укрінформ, 13 травня 2021 року про це написав Київський міський голова Віталій Кличко у Фейсбуці.

“Переконаний, що найкращою пошаною таланту видатного художника має стати персональний музей Івана Марчука у Києві. Міська влада знайшла в історичній частині столиці приміщення для облаштування музею і після отримання колекції робіт від митця ми готові розпочати відповідні роботи”, – написав Кличко.

12 травня народний художник України Іван Марчук святкував своє 85-річчя.

Іван Марчук – один із видатних сучасних українських митців, народний художник України, лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, член Золотої гільдії Римської академії сучасного мистецтва.

У доробку художника близько 5000 картин. За півстоліття творчої діяльності він мав понад 150 монографічних виставок та взяв участь у 100 колективних експозиціях в Україні та за її межами.

“Віримо, що подолаємо намул московського панування та масовий наплив іноземщини”.

Довга і славна дорога
(Ювілей Хмельницької “Просвіти”)

Травень для просвітян Хмельниччини особливо значимий. Адже 4 травня 1906 року у Кам’янці-Подільському було організовано Подільську “Просвіту”. Першим її головою став Кость Солуха – 30 травня 2021 року відзначатимемо 160-річчя від дня його народження.

З нагоди 115-річчя Подільської “Просвіти” представники обласної та районних осередків “Просвіти”, письменники, науковці, музейники, вчителі та бібліотекарі зібрались у Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці (директорка Катерина Чабан) на Просвітницькі читання “Просвітницький рух на Поділлі”. Згадували історію товариства та його витоки в Україні, Кам’янецький період діяльності УНР та подальший розвиток руху на Хмельниччині, діяльність товариства “Родовід” (голова Микола Магера) та його реорганізацію у 1992 році у товариство “Просвіта” (голова Василь Горбатюк), очільників обласного товариства Віталія Мацька, Ніну Шмурикову, Віталія Міхалевського. Слухали виступи про роботу осередків у Старокостянтинові, Старій Синяві, Кам’янці-Подільському, вшановували імена видатних просвітителів Поділля, відзначали роль товариства у розвитку патріотизму, поширенні української мови, консолідації зусиль різних політичних сил та громадськості у відстоюванні національної ідеї.

Нову книгу “Головноуповноважений уряду УНР (1919–1920): Листування” презентував автор-упорядник, к.і.н. Віктор Адамський.

Завдяки трансляції в Zoom до заходу доєднались просвітяни області.

Книжкова виставка літератури з фондів бібліотеки демонструвала історію та здобутки просвітян Хмельниччини.

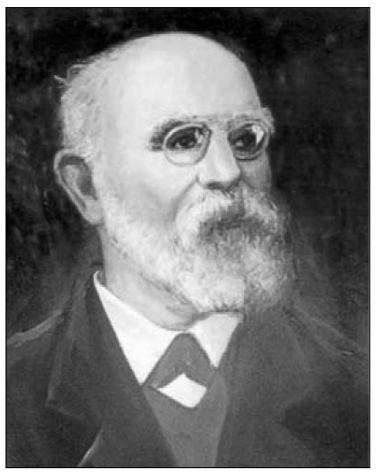

Кость Солуха

Просвітянську справу Подільське обласне товариство “Просвіта” (тепер Хмельницьке обласне об’єднання товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка) здійснює уже 115 років. Організоване у Кам’янці в грудні 1905 року, у квітні-травні 1906 року зареєстровано Статут “Подільської “Просвіти” та обрано керівні органи. Таким чином, від 4 травня 1906 року на Поділлі діє просвітянське товариство, засновниками та першими членами якого стали свідомі українці, передовсім Олімпіада Пащенко, Юхим Сіцинський, Кирило Стиранкевич, Володимир Чехівський, Кость Солуха, Віктор Приходько, Микола Яворовський, Сергій Іваницький, Віталій Стиранкевич. Незмінним головою аж до 1919 р. був лікар, випускник Київського університету Кость Григорович Солуха (1861–1922); заступником голови був Сергій Митрофанович Іваницький, викладач духовної семінарії; секретарем – Віталій Карпович Стиранкевич, викладач Кам’янецької жіночої єпархіальної школи. Евтим (Юхим) Сіцинський, як член управи “Просвіти”, став активним дорадником з культурно-освітніх питань.

Просвітяни відкривали хати-читальні “Просвіти”, вели курси для неписьменних, проводили “відчити”, вечорниці, ставили п’єси, крім того, створювали рільничо-господарські та промислові спілки, позичкові й ощадні каси. Товариство пройшло довгу, тривожну, трудну, але водночас славну дорогу.

Якщо повсюди в період Першої світової війни осередки “Просвіти” припинили своє існування, то на Поділлі продовжувала функціонувати завдяки лікареві Солусі. Із приходом більшовицької влади діяльність “Просвіти” згортається, а згодом і зовсім припиняється, майже всі члени арештовані як націоналісти й понищені в таборах.

Заборонена радянською владою “Просвіта” продовжувала жити як Товариство Української Мови в діаспорі і відродилася наприкінці 80-х років минулого століття. Саме у 1989 році здійнялася нова хвиля просвітницького руху у Хмельницькому, як і в усій Україні. Було створено обласне товариство української мови “Родовід” (головою став Микола Магера, а у 1990 році — Василь Горбатюк). Товариство української мови на Хмельниччині виникло як супротив тотальній русифікації українського населення. Підрозділи товариства були у Кам’янці-Подільському, Ізяславі, Шепетівці, Волочиську, Славуті та інших містах. Активними членами “Просвіти” стали діячі краю: класик вітчизняної байки, поет, перекладач – Микита Годованець, відомі сучасні письменники – Микола Федунець, Олександра Ванжула, Микола Мачківський, Микола Магера, Василь Горбатюк та багато інших патріотів. Товариство “Родовід” переросло в обласну організацію “Просвіта”, яку очолювали Василь Горбатюк (1992–1994), Віталій Мацько (1994–2005), Ніна Шмурікова-Гаврилюк (2005–2013), Віталій Міхалевський (з 2013). На даний час обласне об’єднання має у своєму складі 11 районних осередків.

За 1992–2020 рр. просвітяни-подоляни, безперечно, зробили багато справ. Серед найбільш масових і знаменних вирізняється відзначення 100-річчя створення “Просвіти” на Поділлі та 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Проведено перереєстрацію просвітян, активізовано діяльність із залучення нових членів, оновлено керівництво в чотирьох районних осередках. Склалася гарна співпраця з колективами художньої самодіяльності, багато просвітян очолюють або беруть найактивнішу участь у роботі літературних клубів та краєзнавчих гуртків, організовують мистецькі і громадські заходи.

Славу Подільській “Просвіті” щоденно творили та творять найактивніші просвітяни: Валентина Мельник (Хмельницький); Василь Кравчук, Леонід Грозян (Ізяслав); Лідія Ярохно (Старокостянтинів); Любов Сердунич (Стара Синява); Валентина Байталюк (Дунаївці); Євгенія Сохацька, Едуард Крилов, Вячеслав Полятинчук (Кам’янець-Подільський) та багато інших. Завдяки Віталію Мацьку налагоджено тісний контакт з Товариством української мови ім. Т. Г. Шевченка (Чикаго, США), двічі (1996, 2005 рр.) він зустрічався з головою ТУМ професором Вірою Боднарук (Лукаш). В результаті такої співпраці із США надійшло кілька посилок з книгами, надається матеріальна підтримка. Обласна “Просвіта” завжди приділяла пильну увагу науковій праці, видавничій справі, друкованому слову.

200-річчя від дня народження Тараса Шевченка додало нових сил для просвітянської роботи, особливо зважаючи на події, що відбуваються в Криму та Сході України. Просвітяни найактивніше беруть участь у волонтерському русі, організовують мистецькі акції для підтримки національного духу, збирають пожертви для бійців АТО, зустрічаються з вимушеними переселенцями зі Сходу. Геній Шевченка став символом нашої боротьби та єднання. 5 березня 2014 року, насамперед з ініціативи просвітян, в Ізяславі відкрито пам’ятник найвизначнішому українцеві усіх часів. Поет зображений молодим – таким він перебував на Поділлі у 1846 році, цьогоріч у вересні-жовтні відзначаємо 175-річчя від цієї знаменної події.

Серед завдань, що стоять перед подільськими просвітянами, – робота з молоддю та координація дій з іншими громадськими організаціями, що мають яскраву державницьку спрямованість та стоять на чітких українських позиціях.

Віталій МІХАЛЕВСЬКИЙ,
голова Хмельницького
обласного об’єднання
Товариства “Просвіта”
імені Тараса Шевченка

Ангел – символ матірної “Просвіти”

Шановна редакціє “Слова Просвіти”! Ми з чоловіком передплачували вашу газету від початку її виходу. Наше подружжя стояло біля витоків Рівненського товариства української мови. Це були непрості, але доленосні для України часи: з однодумцями створювали осередки в різних організаціях та установах, протестували проти зросійщення, проводили патріотичні заходи, готували документи й реєстрували вже товариство “Просвіта”.

Мій чоловік Михайло Борейко відповідав у “Просвіті” за видавничу справу та зв’язки з діаспорою. Від 1998 до 2020 року видано понад 60 рідкісних книг, які були заборонені совєтами або видавались у діаспорі й були невідомі в Україні. Це твори Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Івана Багряного, Івана Огієнка, Уласа Самчука, Гната Хоткевича, Василя Барки, “Лемківські пісні”, “Співаник УПА” та ін. З особливою любов’ю Борейко перевидавав “Кобзаря” з урахуванням творів, заборонених у свій час цензурою. Так з’явилися “Кобзар” 1840 року (поза цензурою), канонічні в науковому плані “Кобзарі” за редакціями В. Доманицького, В. Сімовича, двохтомний “Кобзар” 1876 року, “Українські ночі, або Родовід генія” Єжи Єнджеєвича. Багато нам допомагало подружжя Боднаруків із США, Віра та Богдан, великі патріоти України. Видані книги надсилались у бібліотеки та музеї Черкас, Києва, Кролевця, Канева, Одеси, Бережан, Заліщиків, Тернополя. Нашими книгами нагороджувались молоді люди, учасники мовно-літературних конкурсів, переможці конкурсу читців-декламаторів. Видання розсилалися українцям за кордон.

На жаль, Михайло Борейко відійшов в інший світ 21 листопада 2020 року (ковід доконав його хворе серце).

Утративши чоловіка й друга, я й далі передплачуватиму “Слово Просвіти”, незважаючи на малу пенсію. З великою приємністю читаю, як на її шпальтах визначні й сміливі люди захищають нашу мову, культуру, без якої немислима незалежна Україна.

П. Мовчан, Д. Павличко, К. Мотрич, Г. Філіпчук, В. Мельниченко, М. Тимошик, І. Фаріон, Г. Пагутяк – хіба можна всіх перерахувати? У березневому номері від 11-17 березня 2021 року М. Тимошик пише, як славний Ніжин тримається за московщину: “Раби, підніжки, грязь Москви...”. Як важко від цього на серці!.. Я ж згадала, як рівненські просвітяни в 2009 році їхали вшановувати героїв Крут, заїхали до Ніжина, уточнюючи дорогу, бо заблукали. Перед міською радою побачили ідола Леніна й обурились. Уже з Рівного написали листа міському голові з матеріалами про злочини Леніна. У відписці було сказано, що так хоче громада.

Свого часу писали до Сум, щоб зняли з обласної бібліотеки ім’я Крупської, яка навіть твори Льва Толстого й російські народні казки палила. Отак більше 30 років воюємо з “підніжками Москви”.

Рівненське міське товариство “Просвіта” цьогоріч започаткувало просвітянсько-освітянський проєкт “30 добрих справ до 30-річчя Незалежності України”. Уже досить вагомо відзначили

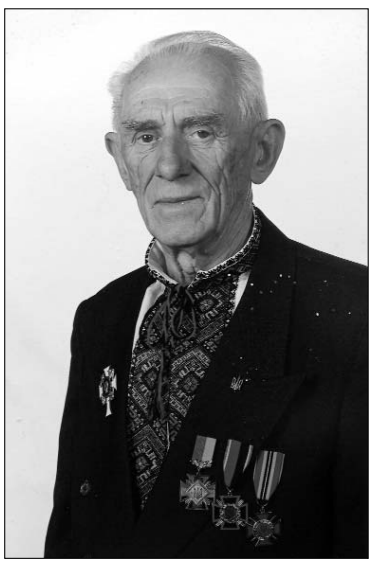

Просвітянин Михайло Борейко

ювілеї Лесі Українки, Тараса Шевченка, посадили Лесину грушу і 30 калин у рівненському парку імені Просвіти. Це заслуга нашої ради, до якої входять одержимі і відповідальні люди: К. Сичик (голова), Л. Грекул, М. Жовтан, М. Косарєва, Л. Овдійчук, Т. Сергіюк, Н. Савчук, Л. Ткач, М. Панащук, А. Пастушенко, Н. Войтович. Найбільше приділяємо уваги національно-патріотичному вихованню молоді в школах, дитсадках. Залучаємо дітей до конкурсів читців-декламаторів (зараз онлайн), до поетичних читань коло пам’ятника Тарасу Шевченку, до участі в мовно-літературних та історичних конкурсах (“Перло многоцінне”, “Об’єднаймося ж, брати мої...”), до інших заходів, загальноміських і в музеї “Просвіти”, у міських та обласній бібліотеках та безпосередньо в навчальних закладах. Буде багато цікавих справ, серед яких “Подаруй вишиванку ровеснику зі Сходу”.

Віримо, що подолаємо намул московського панування та масовий наплив іноземщини. Бо “народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекреслить мій народ”!

З великою шаною –

Євгенія ГЛАДУНОВА-БОРЕЙКО,
багаторічна членкиня правління
та ради Рівненської “Просвіти”

Такого пошукати – удруге не знайдеш

Альона РАДЕЦЬКА,
секретар Хмельницької обласної організації Національної спілки письменників України,
членкиня НСЖУ

Триєдиність осмисленого й пережитого лягла в основу життєсповідальності мудрого й талановитого письменника з Хмельниччини Миколи Мачківського. На превеликий жаль, уже покійного...

Народившись у маленькому селі Хоросток Славутського району, він зумів досягти значних успіхів у літературі і зайняти почесне місце серед знаних авторів не лише рідного Поділля, а й усієї України. У нього було багато друзів і знайомих за кордоном, що свідчить про його зв’язок зі світовою літературою.

Маючи ваду у здоров’ї (втрата слуху в дитинстві), Микола Мачківський закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Я. Франка. Працював у пресі. Був редактором Білогірської районної газети, літредактором, кореспондентом обласних газет “Радянське Поділля” (нині – “Подільські вісті”), “Корчагінець” (пізніше – “Ровесник”), редагував обласну газету “Подільська панорама”. У свій час завідував кабінетом молодого автора при Хмельницькій обласній організації Національної спілки письменників України.

Всебічна обізнаність і високий інтелект Миколи Антоновича допомогли йому реалізувати свій творчий потенціал, виробити професійний стиль і проявити його через різножанрову специфіку написання оригінальних творів. З-під його пера вийшли ґрунтовні літературно-краєзнавчі праці, поетичні збірки (“В житах”, “Червоний рушник”, “Живий дощ”, “Зав’язь доброти”, “Осіння радість” та ін.), художньо-документальні повісті (“Сорокодуби”, “За сонячний промінь тримаючись”, “Живи – як сад”, “Кунча, XXI”, “Брат і сестра”), романи (“Пароль – “Проскурів”, “Чорний дяк”, “Провесінь в імлі”, “До вежі Черленої”, “Коріятовичі”, “Каратель”, “Пришелець з Європи”). Всі вони – з добра, внутрішнього піднесення, віри і настроєвої гармонії. Таким був сам автор – добродушний, відвертий, щирий, із прекрасним почуттям гумору. Його поважали і цінували колеги по роботі, його настанови і досі пам’ятають автори, яким він передав свої знання і вміння, бо перед очима в них – доброта і любов до життя, які повноводними ріками лилися із щирого українського серця.

Прочитавши ще прижиттєву книгу письменника “Древо триєдине”, видану за підтримки Українського культурного фонду, розумієш, наскільки компетентною і творчою особистістю був Микола Мачківський. Присвячена книга Хмельницькому обласному літературному музею. Із передмови Василя Горбатюка, директора цього закладу, зрозуміло, що Микола Антонович деякий час вагався з жанром свого “Древа...”: “Автор і сам не може конкретно визначитися з жанром своєї книги. Ніби роман, але й не роман. Однак то не має суттєвого значення, бо читача цей мемуарний нероман захопить насамперед своїм змістом. Адже він багатющий на події, імена, краї, цікавий деталями творчості й побуту літераторів, привабливий манерою оповіді, в якій доброю струною звучить гумор, іронія й самоіронія”, – зазначає Василь Іванович.

Проблема із визначенням жанру виникає тому, що книга містить і спогади письменника, й інтерв’ю з іншими словописцями, і резюме, і додатки, куди входять епістолярні твори, й альтернативні дослідження, а ще фотовернісаж Миколи Мачківського. Загалом – це більше п’ятисот сторінок різностильового тексту. Тому читач має сам визначитися із жанром. Але якщо бути уважною під час читання “Древа триєдиного”, то можна помітити натяки, які інколи робить автор, щоб підказати читачам, в якому жанрі написана його книга (не враховуючи додатків). Він пише: “*Якраз цю поезію маю під руками – проситься продекламувати*” або “*Дозволю собі цю розповідь на кілька хвилин перервати – заради одного цікавого запитання*”. Чому б не сказати, що “Древо-триєдине” – це роман-виступ? Є аудиторія (уявна), є оповідач, який у гумористично-іронічній формі розповідає про своє життя, про подорожі і знайомства з відомими особистостями. Роман-сповідь. Та у кожного своє бачення.

Варто відзначити філософське підґрунтя назви. На початку книги письменник згадує древо триєдине, яке “*починало розквітати від хороших думок і благородних поривів. Воно росло і шелестіло навпроти сонця, яке так щедро голубило життєдайними променями наше древнє село. Древо родове, в якім – батько, мати і син. В триєдинім числі...*”. З одного боку, “древо” постає у вигляді рослини. Воно *“...міцне, довговічне і священне*”, на нього можна спертися і пригадати дитинство, молодість, проаналізувати зрілість. З іншого, “древо” – триєдине. Таку триєдність зустрічаємо і в Святому Письмі. Це ще раз підтверджує прихильність автора до Заповідей Божих, яких він намагався дотримуватися впродовж усього свого життя. І хоч воно було у нього непростим і наповненим труднощами, Микола Антонович все одно залишався вірним своїм принципам та ідеалам.

Живучи літературою, її могутнім справжнім словом, митець не міг стояти осторонь літературних процесів і не згадати персоналій, які творили свого часу. Перевагу надає шістдесятництву, хоча розповідає й про інші періоди літератури. Згадує знайомства з Павлом Загребельним, Миколою Бажаном, Ліною Костенко, Леонідом Первомайським, Іваном Драчем, Борисом Олійником, Миколою Вінграновським, Григором Тютюнником та іншими відомими особистостями. Напрочуд добра пам’ять дозволила Миколі Антоновичу пригадати найнезначніші моменти зустрічей з тими чи іншими митцями.

Оскільки Микола Мачківський писав і поезію, і прозу, і літературознавчі дослідження, то, відповідно, зробив для себе деякі відкриття, які легко можна знайти у нововиданій книзі. Автор зрозумів, що справжній поет “*значить – рідкісний. Такого пошукати – удруге не знайдеш...*” Важливу роль у цьому відіграє й визнання таланту іншими, відомими, великими. “*Щоб звернути увагу на поета, поцікавитися, з якої він місцевості, треба написати такі вірші, щоб, як мовиться, дух перехопило*”, – пише Микола Антонович. Також відзначає важливість присутності автора під час обговорення його книги: “*А без знайомства з автором, займаючись просто читанням, у теперішні часи трохи важкувато... Він має відповісти на те, чого в його книзі бракує...*”. Не оминає і призначення словотворців: “*Він – письменник. А письменники, так, як і Бозя, знають усе і про всіх*”. Назавжди запам’ятав настанови Микити Годованця, який говорив про те, що поезії “*нема без образного слова, але образи мають бути свіжими, виразними, оригінальними. Це дається наполегливою працею над віршованим рядком...*”. Серед висновків письменника є відома фраза: “*Помиляються навіть генії*”. У передмові на книгу Бориса Корніенка “Коріння”, написану Леонідом Первомайським, і з якою познайомився Микола Антонович, є твердження про те, хто такий поет. Так ось: “*...поет – це той, про кого говоримо без епітета “молодий”. Тобто – Поет, хоча й молодий...*”. Про М. Мачківського літературні митці так говорили: “*А ти – терплячий. Інакше кажучи – великомученик. З таких виростають справжні поети...*”. Так і сталося. Хоча сам автор називає себе “менш помітним літератором” і скромно розповідає про свої досягнення.

Мова текстів – жива, розмовна. Використання діалогів, гумористично-іронічних вставок, запитань-відповідей, приказок і епістолярію робить книгу легкою у прочитанні, захопливою. Автор не звеличує себе перед іншими, не хвалиться своїм покликанням, не пропагує свою творчість, а навпаки, акцентує увагу на простоті і мотивує читача до вивчення літератури, її глибинно-пізнавального характеру.

Не можна сказати, що “Древо триєдине” – унікальне за своєю суттю. Воно, як і життя, має свої сплески і падіння, круті повороти і неочікувані перепони, але це, напевно, і було у планах Миколи Антоновича, адже у своїх творах він не прагне змалювати все ідеальним, а навпаки, хоче за допомогою Слова відобразити всі контури живого існування, де всяке трапляється.

У книзі є різкі стрибки в часі. Автор, описуючи одну подію, враз пригадує щось із минулого і починає розповідати вже про те, але все ж згодом повертаючись до першосказаного. Або ж трапляються випадки, коли письменник не вбачає необхідності описувати весь процес підготовки чи аналізу певної ситуації і відразу переходить до результату, як ось: “*...Я це добре розумів і накинувся на підручники з небувалим завзяттям. Увечері поспішав до Михайла Головіна. Його чарівна Галинка, дружина, уривала якусь годину-півтори від свого сімейного часу і працювала зі мною – передавала свої знання іноземної.*

І от екзамени складено...”

Особливу шану письменник віддає персоналіям із різних куточків України. Це ті митці слова, які зуміли проявити себе кожен у свій час. Декілька сторінок автор відводить словотворцям, яких знав особисто або ж які були чи стали відомі у літературі загалом.

З особливим трепетом Микола Мачківський згадує свою працю у літературному музеї, зокрема, добрим словом відгукується про тодішню директорку закладу Тамару Міцінську, яка стимулювала його до саморозвитку, пропонувала зустрітися з тими чи іншими словописцями, зібрати матеріали про їхню творчість. Під її керівництвом він зумів відвідати чимало міст України, познайомитися з літераторами, про зустріч з якими і не мріяв. Врешті, стати прозаїком. “*Відколи я взявся за прозу, а це сталося в літературному музеї, де директор Тамара Петрівна запропонувала мені написати книжку про поета-воїна Володимира Булаєнка, моїми новими консультантами все частіше ставали відомі автори, які пишуть повісті та романи...*”, – згадує Микола Мачківський. І все ж він знайшов собі письменника-наставника по духу. Ним став Василь Горбатюк – “*талановитий прозаїк, спадкоємець творчого горіння Григора Тютюнника*”. Його мудрі поради, інколи й критика, допомагали Миколі Антоновичу “вигріти” слово, засіяти ним словесну ниву і згодом зібрати багатий урожай.

У романі Миколи Мачківського наскрізним є мотив подорожі – літературно-пізнавальної, науково-обґрунтованої, краєзнавчо-осмисленої. Будучи “скромним літератором”, як його у своєму листі назвав критик Володимир П’янов, він зумів об’їхати майже всю Україну, починаючи від маленьких сіл і до великих міст, познайомитися з різними письменниками і представити себе як творчу особистість. Цей мотив візуально можна зобразити, як дві гілки розлогого дерева. Перша – внутрішня, тобто така, яка відображає подорожі письменника рідним Поділлям, Україною загалом, друга – перебування літератора за її межами. У своїй книзі Микола Антонович зазначає: “*Мені, вочевидь, так уже на роду написано – мандрую змалку*” або ж “*Мандрувати доводилося не тільки колективно, потрапивши в якусь групу пілігримів, а й одинцем*”. Варто відзначити і те, що саме завдяки Миколі Антоновичу й чимало літераторів змогли побувати у його мальовничому краї. Були серед них такі, котрі приїжджали з-за кордону. “*Частіше це траплялося в ті часи, коли “процвітала дружба народів*”, – зазначає письменник.

Поруч із мотивом подорожі стоїть мотив дороги, що неодноразово вела Миколу Мачківського до відомих літераторів у незвідані місцини. Часто вона забирала чимало сил у письменника, переривалася, коли заставала вночі, і продовжувалася з настанням дня. Скажімо, у своїй книзі Микола Антонович згадує: “*Другогодні їдемо в Чинадієво. Зійшовши з автобуса, чвалаємо довжелезною дорогою. Аж ноги нам погнулися!..*” або ж підсумовує: “*...У таких клопотах, труднощах збігли роки. Епізодів з газетярського пішохіддя назбиралося на добрий томисько, але я залишаю їх у своїй пам’яті з надією, що, можливо, колись вони справді стануть книгою*”.

Великою підтримкою у його творчо заклопотаному житті були дружини. Спершу Алла Василівна, “*моя піднебесна голубка*”, як називає її автор, котра завжди перебувала поруч і надихала, а згодом, після її смерті через невиліковну хворобу, вірною супутницею життя стала “*проворна і симпатична молодиця*” Марічка. З нею й доживав віку Микола Антонович. І хоч “кілька мішків книжок” було його “*єдиним багатством*”, вона розуміла чоловіка, адже таке вже покликання він мав у житті, письменник-трудівник Микола Мачківський.

“Честь можна потоптати, а волю закайданити зась. Вона від Бога”.

Лариса МОРОЗ,
м. Київ

Сторінками національної трагедії

Історія як застереження

Олександр Гижа. Зламаний меч. Роман-реквієм (Діалоги в казематі історії окраденої України). — Київ. Видавничий дім “Медкнига”. — 2020. — 420 с.

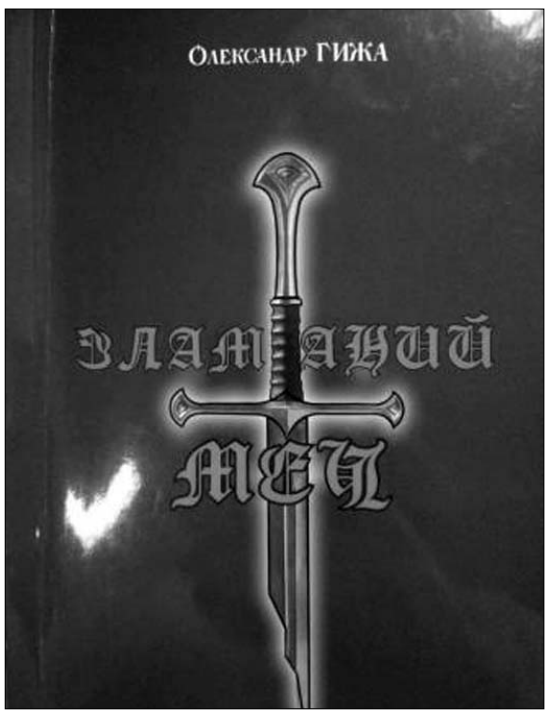

Уже підзаголовок дає уявлення і про тему твору, і про його жанр — в авторському баченні. Далі, у тексті, знаходимо ще роз`яснення щодо його стилю та композиції: “Укотре просимо вельмишановного читача вибачити за частенькі ретровідступи, але ви маєте справу з кусником белетризованої історії в особах” [с. 338]. Такі відступи-звертання до читача, як і розмірковування письменника про історичні процеси, про моральні проблеми, численні цитування Біблії, зокрема покликання до Христового вчення тощо, — створюють особливу атмосферу книги, ту важливу ознаку її стилю, яку можна назвати проповідництвом. Акцентування ж численних перегуків давніх подій із сучасними, а також рис і дій тодішніх імперських владців із рисами сучасних політиканів та агресорів — виявляє гостру публіцистичність книги.

У поемі “Кавказ” Т. Шевченко звертається до Якова де Бальмена:

“... мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролить
Кров добру, не чорну...”

І далі просить — уже його душу:

*“**Живою душею** в Україні витай,*
Літай з козаками понад берегами,
Розриті могили в степу назирай.
Заплач з козаками дрібними сльозами...”

На додачу до підкресленої мною “живої душі”, бачимо й інші улюблені образи-метафори поета: “розриті могили” як знак окраденості України, “дрібні сльози” — усім зрозуміла гірка печаль над її багатостолітніми трагедіями.

Об`ємний багатобічний цей символ під пером О. Гижі перетворюється на художній прийом, який дає змогу об`єднати багато історичних персонажів (славетних імен — понад десять, від харизматичних Богдана Хмельницького та Івана Мазепи до Петлюри, Болбочана, Махна, Драй-Хмари) і вибудувати стрункy композицію багатосторінкового твору. Долаючи (ігноруючи!) час і простір, душа Івана Богуна веде дискусії з багатьма діячами (тобто теж із їхніми душами) української історії. За тими дискусіями, ясна річ, стоїть автор — історик-дослідник (він тривалий час вивчав архіви — від європейських до сибірських) і водночас талановитий письменник-психолог.

О. Гижа — відомий (зокрема талановито написаними історичними романами “Четвертований храм” про Івана Гонту, “Облога Кармалюка”) і визнаний майстер художнього слова. А в книзі “Зламаний меч” повносило розкрилися його широкі мистецькі спроможності. Він сміливо експериментує, часом ніби навіть грається з можливостями художнього слова: то він виступає як психолог-аналітик, то як реаліст, уважний до кожної, навіть найдрібнішої, деталі, навіть до натуралістичної (оцього, останнього, варто було б уникати). Романтичні барви тут також наявні — і в описах природи (хоча й стислих), і в зображенні кохання (якого так мало й таке воно трагічне), і у вималюванні характерів персонажів твору — від абсолютно (чи майже) ідеальних до всуціль негативних. У цьому дещо бракує певної рівноваги, тобто уваги митця до обставин успішних звершень чи поразок і навіть помилок — не тільки щодо його улюблених героїв. Хоча зрозуміло: на свій суб`єктивний погляд він має право.

Необхідно наголосити: книгу перейнято роздумами письменника про суспільну еліту, про її визначальну роль у долі нації (а в нас же останнім часом елітою стали звати звичайних скоробагатьків, часто ще й злодійського штибу). Часом він передає їх через думки своїх героїв: “Богун свято вірив у Христову заповідь: можеш звільнитися з рабства — скористайся ліпшим <...> слово Христа уповні озветься в серцях українців прагненням своєї Держави ... Гетьманові Хмелю се вдалося зробити, а ми, старшина, вчиняємо поглум великій справі єднання <...>. Старшина не відає і знати не прагне, що провідник, вождь чи полководець стоїть не в натовпі, а над ним, бо формує зі спільноти державні чинники, котрі зміцнюють суспільство єдністю <...>. Такий вершник охоплює поспільство загальним, об`єднуючим задумом і надихає його боєтворчим духом — високим духом вершників — шляхетної еліти. <...> У жилах вождя не може нуртувати кров чабана. Бо для сего чоловіка небо — лише до виднокраю: чи буде дощик на нивку... Вершникові той виднокрай значно далі...” [с. 17].

Часом — із самого дна зболілого письменникового серця вириваються гіркуще: “А що діється в нашій незалежній, досі залежній Україні? Де наша корінна, плоть від плоті і кров від крові народу українська еліта? Далеко, братіє, за виднокраями історії: одних її вершників люто розтерзано, інших закайданено навіки в казематах та тюрмах, а ще інших, слабких, звироджених духом, перекуплено, як голодних цуценят на Житньому базарі... Погодьтеся з Ісусом: Цар (правитель) правосуддям зміцнює країну... А в нас? Кожний наш президент має Біблію в домашній книгозбірні, куди полонив її заради іміджу, а Державу, яка в сповиточку іще, вони вчинили покриткою, що ходить попідтинню, як жебрачка. І се на масних чорноземах, се на наших підземних покладах, корті багатші таблиці Менделєєва, і які також прихватизувала зграя двоногої хижоти! Хіба не про нашу сикофантську лже-еліту сказав незабутній Тарас: “раби, підніжки, грязь Москви, варшавське сміття ваші пани”! Перед цілим світом грабують нарід чверть століття і нажертися не можуть...” [с. 161].

“Вибач, любий читачу, пишу не ручкою — серцем. Болить. Вдень і вночі. Болить. Хоч знаю: честь можна потоптати, а волю закайданити зась. Вона від Бога” [с. 161].

Справді, у книзі більше болю, аніж радощів, більше втрат, аніж перемог. Просвітки — у діяльності мудрих державотворців, відважних полководців, яких О. Гижа прославляє всіма засобами — Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Івана Виговського, Петра Болбочана... І улюбленого героя — Івана Богуна. (Його душа єднає всіх, аж до поета Михайла Драй-Хмари, який у сибірському концтаборі врятував молоде життя, ставши натомість під кулю п`яного червонозоряного нациста — адже такі за своєю суттю не відрізнялися від нацистів західних, що за кілька років так само розважатимуться стріляючи в кожного п`ятого з вишикуваних полонених). Що ж до тих історичних діячів, які припускалися помилок (частіше в ідеях, аніж у діях), письменник, на жаль, не стримує пристрасної суб`єктивности, — виправданням йому є той біль за трагедію нації, на якому він постійно наголошує. (Зрештою його біль передається читачеві).

А чи буде дозволено й мені одну історичну паралель на основі літературного факту? У 1818 році в Англії Мері Шеллі створила фантастичну повість “Франкенштейн”. Звихнутий (а нашим північносхідним сусідам “щастило” на правителів, більшість із яких були, як не серійними вбивцями, то садистами-маніяками) науковець Франкенштейн “зліпив” чи то “зшив” величезну істоту зі фрагментів мертвих тіл (для створення імперії було завойовано — у певному сенсі вбито — безліч вільних народів) і намагався її оживити. Наслідки, зрозуміло, були катастрофічні.

Ця книга Олександра Гижі направду нікого не залишить байдужим.

Розтоки дивують і нині

Володимир ВОЗНЮК,
письменник, культуролог, м. Чернівці

У листі до Ольги Кобилянської від 1 серпня 1901 року Леся Українка писала: “Раз заїхали високо на гору Німчич і бачили звідси при заході сонця щось таке гарне і срібне, як мрія, – кажуть, що зветься Розтоки, але я думаю, що то ніяк не зветься і що його вже тепер там нема, бо щось такого може показатись тільки раз і зникнути, а вже якби хто вдруге хотів би те саме побачити, то не знайшов би”.

Так геніальна поетеса змальовувала побачене з перевалу Німчич, який на межі Вижниччини та Путильщини нашої Буковини. Звідси видно гуцульські села Івано-Франківщини та Чернівеччини, а фраза “щось таке гарне і срібне, як мрія” стосується буковинських Розтік. Вони свого часу дивували геніальних кіномитців Івана Миколайчука та Богдана Ступку, композитора Володимира Івасюка і, без сумніву, десятки інших митців та тисячі шанувальників Буковини.

Останніми десятиліттями дивують Розтоки неповторними літературними творами землячки, лавреатки премії імені Т. Г. Шевченка Марії Матіос, неординарністю осмислення гуцульської душі та мислення, журналістом і письменником Анатолієм Томківим. Розтоківчани дивують світ і нині – у Вижницькому видавництві “Черемош” побачила світ книга Марії Кінаш “Синиччина кичера. Поема-легенда” (2021, 147 с.).

Авторка народилася і здобула середню освіту в рідному селі, відтак опановувала українську філологію в Чернівецькому університеті, учителювала на освітянських нивах Кіровоградщини, Буковини, Прикарпаття, врешті-решт наважилася на книгу. Сприяв виданню її земляк, розтоківчанин, генеральний директор ТОВ “Інвестиційно-будівельна компанія” Ігор Яків’юк.

Збагачують книгу малюнки юної розтоківчанки, студентки Вижницького фахового коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка – Оксани Гремаляк. Переднім словом супроводив видання Анатолій Томків. Він пише: “Сама авторка, талановитий педагог, викладач української мови та літератури, ніяк не позиціонує себе з письменницею. Власне кажучи, це її перший літературний твір у зрілому віці... У дитинстві Марічка – надзвичайно вразливе розумне дитятко, навчене читати ще до шкільного віку. Найближчим її другом був дідусь – паламар у церкві Успіння Пресвятої Богородиці в Розтоках. Від нього чула багато казок, легенд, із ним спілкувалася саме у тому художньому стилі, коли предмети стають образами, а події – сюжетами. У віршованому спогаді про дідуся авторка пригадує:

...На ганку під вікном,
На древній дерев’яній лаві,
Я слухала історії цікаві.
Дідусь придумував казки –
Такі особливі, такі кольорові:
І спів пташок, і шум ріки,
І подих вітру чула в його слові.

Мені, уродженцю гуцульського села, не звикати, що довколишній світ – це по суті твоя родина, що про гори, скелі, окремі місцини оповідають легенди, перекази, пісні, котрими неодноразово сам користувався, творячи поезію та прозу. Анатолій Томків стверджує: “Для гуцула природа є живою, одухотвореною, і без цієї єдності уже немає самого гуцула. Той, хто народився тут, уже несе в собі ген первісності”. А далі продовжує: “Автору цих рядків легко розмірковувати на цю тему, бо він також розтоківчанин, вчився у школі, у якій вчилася Марічка. Усі ми, школярі, вибігаючи на перерву, потрапляли під пильний сторожовий догляд скалистої гори “Синиччина кичера” – природного логотипу Розтік. Вона приховувала у собі щось живе і пристрасне (так нам здавалося). Пам’ятаю, називали її “горою кохання”. Була й традиція: після останнього дзвоника сюди піднімались випускники, ніби готувалися до лету у велике життя. Відчуття святковості, особливого душевного стану чекає тут на кожного і тепер. Твір Марії Кінаш розшифровує ці відчуття долями дійових осіб, захоплюючим сюжетом і навіть цікавою побутовою деталлю... З’ясовується, хімічний склад скали особливий – це так званий “глемей” сіро-синюватого відтінку. Ним розтоківчани прикрашали помешкання, підфарбовуючи, скажімо, печі, підмазуючи “святковою глиною” стіни. І це надзвичайно поетично, бо в “Синиччиній кичері” глемей є застиглими сльозами одного із головних персонажів...”

Святошністю огортаєш душу, прочитавши поему Марії Кінаш. Переплетіння поетичних і прозових рядків у стилі гуцульських оповідок спонукає мислити, дивуватись і дякувати авторці.

У Київському театральному Версалі

Після масштабної реконструкції головної зали (здійснена вперше з 1902 року) та вимушеної карантинної паузи Національна оперета України відкрила велику сцену і нову сторінку в історії театру, який тепер багато хто називає Київським театральним Версалем.

Під час реконструкції глядацької зали був відремонтований аварійний портал сцени, встановлено нове сценічне освітлення, системи вентиляції та кондиціонування, пожежного оповіщення, відеонагляду та камер спостереження. Змінено балки перекриття бельетажу та ярусу, прокладено нові електромережі, відреставровано стелю зали та оздоблено її ліпниною і розписом. Покладено нове паркетне покриття та встановлені нові крісла, при цьому передбачені місця для людей з інвалідністю.

– У нашому театрі відбулася подія, на яку з нетерпінням очікували колектив, глядачі та театральна спільнота, – наголосив очільник Київського національного академічного театру оперети, народний артист України Богдан Струтинський. – Цілий рік був присвячений реконструкції глядацької зали, і тепер вона в оновленому й ошатному вигляді подарує глядачам гарні враження, прекрасний настрій, насолоду і захоплення від зустрічі зі справжнім мистецтвом.

Життя можна сприймати як перешкоди, а можна навпаки – як виклики. Коли ми почали цей проєкт, у нас було дуже багато викликів, дуже багато перешкод. Почалася пандемія, потім вимушені локдауни, мільйони різних дрібниць. Але в дорозі зустрічаються люди, які тобі допомагають, які вірять у тебе. Я щасливий, що разом нам вдалося досягнути того, що зараз нас називають Київським театральним Версалем. Хочу подякувати всьому нашому колективу за віру, подякувати всім друзям, без яких ми б не були такими сильними. Окремі слова подяки всьому депутатському корпусу Київради, які нас підтримують, допомагають нам, департаменту культури міста Києва, всім заступникам київського міського голови, а також людині, яка розуміє, що культура має бути в авангарді держави, – міському голові Віталію Кличку. Він завжди нас підтримував, сподіваюсь, що підтримуватиме й далі.

Незабаром на всіх театралів чекає ще одна визначна подія – прем’єра мюзиклу за мотивами роману Оскара Уайльда “Доріан Грей”. Непростий рік був насиченим, і три наші сцени “У фойє”, “Сцена 77” та “Stage-Lab” гідно витримали навантаження в очікуванні на завершення ремонтних робіт. На “Сцені 77” відбулася прем’єра мелодраматичної комедії “Прем’єра. Бродвейська історія” за твором Джона Кромвелла “Прем’єра” (режисер-постановник – заслужений діяч мистецтв України Олександр Білозуб). Упродовж 86-го театрального сезону глядачі мали змогу побачити низку концертів – “Від серця до серця”, “Містерія туманного Альбіону”, “Закохана душа”, “Вівальді. Класика з Оксаною Мадараш”. Не оминули увагою й маленьких глядачів – відбулася онлайн-прем’єра вистави для дітей “У ритмі Африки”, яка стала першою постановкою з чотирьох (“Велика jazz-подорож”, “Іспанські історії”, “Україна музична”) з проєкту “Перший крок у велике мистецтво”, реалізованого Національною оперетою України за підтримки Українського культурного фонду.

Приємно, що Національна оперета отримала нагороди театральної премії “Київська пекторaль” за 2019 рік у номінації “За кращу музичну виставу” – мюзикл “Сімейка Адамсів” Ендрю Ліппа (режисер-постановник Кестутіс Стасіс Якштас (Литва). А “За краще виконання жіночої ролі” відзначено солістку театру, заслужену артистку України Оксану Прасолову за роль Мотриції Аддамс з цієї вистави.

Маю бажання від усього серця подякувати всім, хто залишався з нами весь цей час та запевнити, що Національна оперета України і надалі буде гідною своїх глядачів та поціновувачів, завжди буде на крок попереду!

Перший заступник київського міського голови Микола Поворозник побажав колективу театру нових і веселих прем’єр, глядачам хороших вражень і щоб вже зовсім скоро була можливість повністю заповнювати велику залу театральною публікою.

Заступник голови КМДА Валентин Мондриївський назвав відкриття оновленої великої сцени зворушливою подією, а Національну оперету — діамантом серед київських театрів. На його переконання тепер тут зможуть конкурувати з кращими театрами світу. Вдалося зробити те, про що так мріяв колектив та український глядач. У нас нерідко культуру фінансують за залишковим принципом. Але насправді культура – це основа, базис, розвиток, сучасність, конкуренція, один із символів України.

Директорка Департаменту культури Київської міськдержадміністрації Яна Барінова підкреслила важливість того, що в театрі обладнані місця для людей з особливими потребами, назвала жанр оперети найбільш життєстверджуючим, побажала колективу нових творчих перемог.

Головний балетмейстер театру Вадим Прокопенко назвав цей день новим народженням театру. За великою сценою скучили і трупа, і глядачі. А тепер Національна оперета знову стане місцем зустрічі щасливих людей.

За словами головного хормейстера театру Ігоря Ярошенка ця подія – велике щастя для всієї трупи, а для театру це нова естетика, нові виклики для творчих здобутків.

Головний диригент Сергій Дідок передав думку всіх артистів і технічних цехів, що відкриття після ремонту великої сцени, це знакова подія для всієї творчої родини. Публіка пишатиметься тим, що Україна має такий театр.

Головний художник Олександр Білозуб зізнався, що він почувається щасливим, адже зміг долучитися до відкриття нової епохи в історії театру, яка починається один раз на сто років. Це справжнє диво, що таку красу вдалося створити в таких складних умовах.

Як зізнався головний інженер Київського національного академічного театру оперети Віктор Ткачук, процес роботи був дуже непростим. Якщо в інших театрах такі проєкти тривають три-п’ять років, то тут всю роботу здійснили всього за вісім місяців. Також пан Віктор розповів про деякі секрети реставраційного процесу, провів для представників ЗМІ екскурсію оновленою великою залою.

А на глядачів Гала-концерту чекала вся палітра стилів і жанрів, у яких працює сучасний театр європейського зразка. У першому відділі концерту в українських перекладах та мовами оригіналу прозвучали уривки зі знаних оперет “Летюча миша” Й. Штрауса, “Графиня Маріца”, “Сільва” та “Баядера” І. Кальмана, “Країна посмішок”, “Весела вдова” та “Джудітта” Ф. Легара. Українська музична спадщина була представлена арією “Йолан” з опери Г. Майбороди “Милана”. Вперше у стінах театру прозвучав “Світанок” на музику Р. Леонкавалло.

Під час другого відділення, яке присвятили мюзиклу, на слухачів чекала ціла низка прем’єр – прозвучали мелодії “Вірити” М. Еванка, “Повернись до мене” Д. Оурренна, “Музика завершена” О. Ваноні та ін.

Улюблені номери лунали у виконанні найяскравіших акторів театру – народних артистів України Ігоря Левенця та Ірини Лапіної, заслужених артистів Валерії Туліс, Анатолія Погребного, Юлії Ільченко, Олени Арбузової, Дмитра Шарабуріна, Ірини Беспалової-Примак, Арсена Курбанова, Галини Грегорчак-Одринської, Асі Середи-Голдун, Любові Доброноженко, Володимира Одринського, Тамари Ходакової та інших, а також хору, балету та оркестру театру. Їхні виступи залишили неймовірні враження та сплеск почуттів, на які всі так чекали.

“Сліди” Ірини ФЕДОРЕНКО

У Музейно-виставковому центрі сучасного мистецтва Музею історії міста Києва триває фестиваль сучасного українського мистецтва “Сліди”. У рамках цього фестивалю відкрили виставку “Art is Everwhere”, на якій представлені роботи як відомих митців, так і зовсім молодих художників.

– Кожен із нас залишає свої сліди. Якими вони будуть – залежить від оточення, обставин, моменту, а найбільше – від нас самих, – переконана кураторка проєкту – художниця та мистецтвознавиця Ірина Федоренко (Semira). – Фестиваль сучасного українського мистецтва “Сліди” – це масштабний артпроєкт, що проводиться вже вдруге. Минулого року експозиція зайняла два поверхи Музею та отримала чимало схвальних відгуків. Аби її побачити, приїздили гості з інших міст, серед відвідувачів були відомі політики та колекціонери. Багато теплих слів прозвучало з вуст колег-художників та мистецтвознавців. У рамках фестивалю виставки відбудуться не лише в Музеї історії Києва, а й в інших локаціях столиці.

Дякую всім, хто долучився до цього проєкту, особлива подяка Музею історії міста Києва, який є співорганізатором.

Тут представлені різні техніки, різні види мистецтва – графіка, живопис, батик та ін. Серед учасників – дуже різні художники з різних куточків України. Окремо дякую тим з ним, хто у наш непростий час зайшов можливість особисто взяти участь у відкритті цієї виставки.

– Головне – це сталість і послідовність, – вважає перша заступниця генерального директора Музею історії міста Києва Тетяна Костенко. – Саме ці риси притаманні всім проєктам Ірини Федоренко, її персональним та колективним виставкам, а також фестивалю “Сліди”, який ми проводимо вже вдруге. Незважаючи на локдауни та інші негаразди, він триває. Впевнена, що фестиваль розвиватиметься й далі, а ми побачимо на ньому багато нових облич художників.

Своїми враженнями поділилися й учасники проєкту. Харків’янка Ірина Павлюченко зізналася, що саме завдяки фестивалю вона знову відвідала Київ, який вважає центром української культури, висловила подяку всім глядачам, які надихають митців на творчість. Киянка Оксана Охапкіна вважає справжнім щастям представити свої роботи у такому престижному музеї в самому центрі столиці. Ще одна мисткиня зі столиці Наталія Черногуз переконана, що саме завдяки таким виставкам по-справжньому починаєш цінувати кожну мить життя.

На виставці представлені нові роботи Ірини Федоренко із серії “Faces”. Це портрети відомих політиків, акторів, співаків, письменників, художників, які вже залишили свій відбиток в історії. Якщо минулого року це були портрети Віталія та Володимира Кличків, Андрія Шевченка, Святослава Вакарчука, Енді Воргола, то зараз мисткиня преставляє образи Олега (Фагота) Михайлюти (гурт ТНМК), Сергія Вусика (гурт “Антитіла”), Андрія Яценка (Дизеля), Пітера Залмаєва (ведучого) та кілька графічних портретів невідомих. Вже вдруге можна побачити зображення Тараса Шевченка та Володимира Зеленського.

Як і минулого року, в одному виставковому просторі поєднані роботи відомих художників та початківців. Учасники проєкту – митці з різних куточків України. Усі вони через розмаїття барв намагаються передати прагнення залишити свій слід в книзі мистецтва. Серед художників, які представили тут свої роботи, — Віктор та Наталія Проданчуки, Віктор Лисинюк, Оксана Третьякова, Віра Подкоритова, Ганна Колесник, Юлія Шаповалова та інші.

Матеріали підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

“Стилістика Миколайчукових фільмів особлива”.

Гість із далекого Вавилону

Маргарита ТАУШАН,
студентка І курсу Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка

Зазвичай, передивляючись кінострічки, ми вважаємо показане на екрані особистим баченням режисера або сценариста. А як ці режисерські задуми втілюються? І які вони, оті закадрові творці? Першокурсники-журналісти Київського університету імені Бориса Грінченка зустрілися з чільним представником цієї “фабрики мрій” Юрієм Гармашем. Знаний кінооператор, член Спілки кінематографістів України, Європейської асоціації кінооператорів I.M.A.G.O, заслужений діяч мистецтв України почав зустріч без найменшого сліду “зірковості”.

– Можливо, для ваших батьків я був би упізнаваний за серіалом “Бальзаківський вік, або Всі мужики сво...” Років 7-8 тому його крутили на багатьох телевізійних каналах. Вважаю його одним із найкращих своїх серіалів, хоча це не мій мистецький жанр.

Своєю візитною карткою Юрій Тимофійович вважає фільм “Вавилон XX” Івана Миколайчука – класику українського романтичного кіно. Про нього здебільшого і йшлося на зустрічі.

Доля звела Юрія Гармаша з Іваном Миколайчуком під час зйомок фільму “Захар Беркут”. Тоді майбутній кінооператор був ще студентом славетного ВДІКу – у знімальній групі фільму практикував як рядовий асистент оператора. Звісно, знайомство студента з актором, який вже засяяв головною роллю в улюблених серед “вдіківців” “Тінях забутих предків” режисера Сергія Параджанова, було вельми поверховим.

Проте все змінилося через багато років і то в один момент.

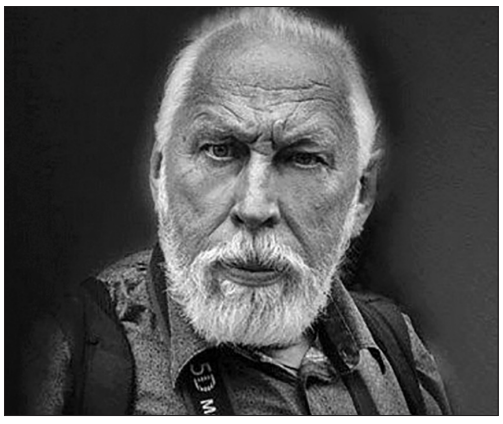

Якось Юрій Гармаш, на операторському рахунку якого було вже кілька художніх кінокартин, ішов павільйоном рідної кіностудії імені О. Довженка, де знімався фільм “Спокута чужих гріхів”.

– Іван сидів загримований на лавці, курив тоді ще недосяжні для простих смертних “Marlboro”. Я привітався. Він мене зупинив. Простяг свою “панську” цигарку. “Ти Юрко Гармаш? Я бачив твої фільми. Збираюся знімати “Вавилон XX”, то я тебе запрошу”. Звичайно, це для мене було... Хоча Іван тоді ще не мав режисерських робіт, але я вже знав його як великого актора, як людину. Мене аж у жар кинуло. Цілковита несподіванка, – розповідає кінооператор.

Стилістика Миколайчукових фільмів особлива. Переконайтеся самі, подивившись його “Вавилон XX”. Творячи стиль цього кіношедевру, оператор-постановник Юрій Гармаш надихався роботами хорватського художника, творця “наїву” Івана Генераліча, які побачив іще студентом.

– Образність, я вважаю, – це одна з перших і визначальних умов. Саме вона робить кінематографічний твір мистецьким, – запевняє кінооператор.

Його робота у “Вавилоні XX” – справді майстерне плетиво образів. Згадаймо сцену смерті матері братів, образи яких відтворили актори Лесь Сердюк і Ярослав Гаврилюк. Воскова свічка в мертвих руках, обрамлена пучком зілля. А по ній снують хмаркою бджоли. Загадка? Так, це вічна загадка мистецтва, яку розгадує кожен по-своєму.

Фільм прекрасний натурою, дивовижними пейзажами. За словами Юрія Тимофійовича, шукати таке знакове тло його надихнула одна з картин славетної української художниці Тетяни Яблонської, яку він давно, ще студентом ВДІКу, побачив у Москві.

– Ми знімали дивовижний пейзаж: українське село з пагорбами, хатинками... Дуже цікавий рельєф. Саме такий ми й шукали, бо за змістом у нашій картині є Вавилон Верхній і Вавилон Нижній – і пагорби, і долини.

Юрій Гармаш пригадує: у пошуках такої натури проїхали 8 областей. Добралися до Миколайчукової буковинської отчини, у село Чорторию. Вже й здавалося, що знайшли щось схоже. Але потім, вдома, передивляючись фотографії, оператор та режисер зрозуміли: буковинська натура не вписується у стилістику фільму. І треба ж такій фортуні: проїхавши марно пів України, знайшли те, що треба, за пів години їзди від Києва: на кручах сіл Халеп’я, Лісники, Витачів, Ходосівка...

Нині, коли фільмові “Вавилон XX” уже 42 роки, Юрій Гармаш не приховує, що хотів би проїхати-пройтися місцями зйомок.

– Тягне. Особливо тепер, якраз на місце основних зйомок. Але мені боязко. Боюся розчаруватися: надто невпізнанно змінюються нині ці місця.

Маестро згадує: в деяких закутках, що їх увічнив у “Вавилоні”, наважився побувати 6-7 років тому. І нічого, окрім досади, з тих одвідин не виніс.

– Неповторну грушу, коло якої серед ночі стояла і голосила героїня Раїси Недашківської, спиляли, пагорби розрівняли бульдозером... А ставок, на якому ми знімали Йордан, нині оточили сучасні вілли. Церква втратила автентичність – її пофарбували, зробили таку собі “глянцеву картинку”.

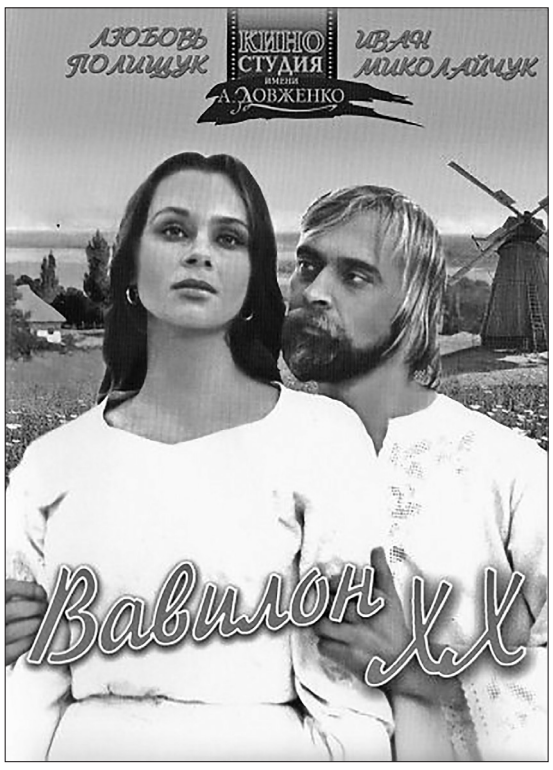

Студенти-грінченківці поцікавилися у співтворця “Вавилону”, чи зберігся відеоархів фільму, зокрема, кадри, які з цензурних міркувань не ввійшли до кінокартини. Адже свого часу у пресі промайнули повідомлення про те, що всі ці матеріали продали невідомому колекціонерові.

– Так, було знято доволі багато мистецьки цінного матеріалу, – запевнив Юрій Гармаш. – Описати нині словами ці сюжети і деталі мені вкрай складно – все це треба було б побачити. Але, на жаль, це неможливо. Інформацію про викуплені матеріали, думаю, вигадали. Можу запевнити: система, яка існувала в радянському кіновиробництві, передбачала чіткі терміни зберігання допоміжних відеоматеріалів, негативів, решти відзнятого: 3 роки. Ніхто, включно з творцями, не мав права ні викупити, а тим більше винести ці матеріали із кіностудії.

Юрій Гармаш – митець багатогранний, успішний фотохудожник. Його портрет Тараса Шевченка, створений як мозаїчне панно зі світлин учасників Революції Гідності, довгий час виставлявся велетенським банером у центрі Києва. Має неабиякий хист і до письменства, з новелами-спогадами виступає в пресі. Є серед них справжні перлини – про грушу, символ дитинства, і про славетних Івана Миколайчука та Сергія Параджанова, щиру дружбу з якими йому подарувала щедра мистецька доля.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2021
Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), **Павло МОВЧАН**, **Микола ТИМОШИК**, **Георгій ФІЛІПЧУК**
Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, **Володимир ЖИГУН**
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

4 820095 780016 21020